لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد

زنجیرەی ژیاندنەوەی کەلەپووری ئەدەبی کورد ـ ژمارە (٣)

مەهدی نامە

دانـــانی

مامۆستا مەلا محەممەدی حاجی حەسەن

ابن الحاج

لێکۆڵینەوە و پێشکەشکردنی

محەمەد عەلی قەرەداغی

پیاچوونەوەی

شوکور مستەفا

ئەندامی یاریدەری کۆڕی زانیاری کورد

چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد ـ بەغدا

١٩٧٥

لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد

زنجیرەی ژیاندنەوەی کەلەپووری ئەدەبی کورد ـ ژمارە (٣)

مەهدی نامە

دانـــانی

مامۆستا مەلا محەممەدی حاجی حەسەن

ابن الحاج

لێکۆڵینەوە و پێشکەش کردنی

محەمەد عەلی قەرەداغی

پیاچوونەوەی

شوکور مستەفا

ئەندامی یاریدەدەری کۆڕی زانیاری کورد

چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد ـ بەغدا

١٩٧٥

من مطبوعات المجمع العلمي الكردي

مهـــدي نامـــة

((الرسالة المهدية))

تأليف

الملا محمد الحاج حسن المعروف

بابن الحاج

حققه وقدم له

محمد علي القرەداغي

وراجعه

شكر مصطفى

العضو الموآزر للمجمع العلمي الكردي

مطبعة المجمع العلمي الكردي

بغداد ـــ ١٩٧٥

پێشەکی

ڕێزی خوێندنی ئاینی لە کوردستاندا یەکجار جێگای بایەخ بووە و سەر تاسەری شار و دێهاتەکانی مەڵبەند و شوێنی خوێندنی باشیان تیابووە و، فەقێ و قوتابێ ڕۆی لە هەر کوێ کردبێ بەوپەڕی ئازادییەوە بۆ خۆی گەڕاوە و هەر جێگاو مەدرەسەیەکی بە دڵبوبێ لەوێ خوێندویە ، هەر کاتێك بە جێگایەکی باشتر ، یان مامۆستایەکی بە کەڵکتری بیستبێ یەکسەر لێفەکەی و کتێبەکانی بەسەری گۆپاڵەکەیا کردووە و بە نەڕی شانیا داوە و یاڵلا بۆ ئەو جێگەیە و سەری لە مەرز و سنوری هیچ وڵاتێك نەکردۆتەوە ؛ چونکە فەقێ ، وەك ئازادێ هەمۆ مزگەوت و مەدرەسەیەك ، ئازادێ تەواوی لە گەڕانی وڵاتان و شاراندا هەبووە ، بۆیە کە ژیانی زۆربەی مامۆستایانی کورد لەگەڵ گەڕانی زۆر بە شوێن خوێندندا دەستە لە ملانن و ، بە ئاسانی ناتوانرێ هەمۆ جێگاخوێندنەکانی مەلایەك دەس نیشان بکرێ .

جا هەر بەم پێ و دانگە کردنەوەی مەدرەسە و جێگای خوێندن لە هەمۆ مزگەوت و گوندێکدا ئازاد بووە و هیچ کات لە کردنەوەی فێرگە و مەڵبەندی زانیارێدا دەست ڕێگەی کەس نەهێنراوە ، بەڵکو بە پێچەوانەوە هەمۆ میر و پاشایەکی کوردستان هەمیشە شانازێ بەوەوە کردووە کە

فێرگەی گەورە و باشی بووە و مەلای چاك و زۆر خوێندەواری تیابووە و ، کتێبی زۆری ، بە نوسینەوە و کڕین ، بۆ بەدەست هێناوە و ، باخ و زەویی و زاری باشی بۆ وەقف کردووە و ، خزمەتی چاکی مەلا و فەقێکانی کردووە • ئەمە بوە بەهۆی مونافەسەیەکی زۆری ، لە هەمان کاتدا پیرۆزی ، دانیشتوانی ناوچەی کوردستان لە کردنەوەی مەدرەسە و پێـگەیاندنی خوێندەواری باشدا • ئەمە کارێکی وای کرد کە زۆربەی شار و دێهاتەکانی کوردستان فێرگە و جێگای فێربونی زانیاریی تیا بڵاو ببێتەوە ، تەنانەت گوندێك هەر هیچی تیا نەبوبێ مەلایـەکی بووە کە قوتابخانەی بـووە و منداڵی فێری خوێندنی قورئان و کتێبی فارسی و کتێبە سەرەتاییەکان کردووە و لە پاش ئەوە بەرەو فێرگە بەرزەکان ڕێگەی خوێندنیان گرتۆتە بەر •

زۆربەی ئەو فێرگانەی کوردستان ناو و شوێنەواریان نەماوە ، بەڵام گەلێ جێگای وا هەیـە کە توانیویـەتی بەربەرەکانی لەگـەڵ ئاڵۆزیی و ناهەمواریی باری ڕۆژگاردا بکا و ، شوێنەواری خۆی بە ڕونی و ورشەداریی بهێڵێتەوە و ، گەلێ زانا و پیاوی بەرزیش بە هۆی ئەو جێگایانەوە ناویان ماوەتەوە و لە بیر نەکراون ، لەو مەڵبەندە زانیارییانەی کوردسـتان گەلێ جێگای واش هەبووە کە پشتاو پشت تیرە و بنەماڵەیەك ئەرکی فێرکردنی فەقێ و پێـگەیاندنی مـەلایان لە ئەسـتۆی خۆیان گرتـووە و هەمیشە نەوەکانیان بە چالاکی و لێهاتوییەوە جێگاکانیان پڕکردونەتەوە •

وەکو وتمان ، هەندێك لەو فێرگە و مەڵبەندە زانیارییانە لەگەڵ دژواریی و نالەباریی ڕۆژگاردا هەڵیان کرد و لە ئەنجامدا بە سەر کۆسپ و تەگەرەکاندا زاڵ بون و ناویان لەوە زیاتر دەرکرد کە چەرخی گەردون بتوانێ پێشێلیان بکا و شوێنەواریان کوێر بکاتەوە • ئەوەتا ئێستاش ناو و نیشانی گەلێك لەو مەڵبەندانە لەسـەر لاپەڕەکانی مێـژو بە شانازییەوە تۆمـار ئەکرێ و هەندێکیشیان ناویان لە پەراوێز و کۆتایی کتێبە دەسنوسەکاندا ماوەتەوە و هەندێکی دیکەشیان لە بیری زانا و پیاوە بەتەمەنەکانی ئەم سەردەمەدا جێی

خۆیان کردۆتەوە ؛ بەڵام ئـەو مەڵبەندانەی کە ئێستە ئەناسـرێن وە نەبێ وێنەی بەشی زۆری ئەو مەڵبەندانەی پێشوبن و لەبیرکراوەکان لەمان کەمتر بن ، بەڵکو ناسراوەکان لە عاستی نەناسـراوەکاندا وەکـو دڵۆپێك لە دەریایە !

کۆنترین مەڵبەندی زانیاریٖ من توانیبێتم هەواڵی لێ بەدەست بهێنم فێرگەی (چـۆڕ)ە کە مەلا ئەبو بەکـری مصنف لە دەوروبەری ١٠٠٤ی کۆچیدا لـە (وشکێن)ەوە هاتۆتە ئەوێ و لەوێـدا کتێبی (وضوح)ی شەرحی (محرر)ی داناوە ؛ جا ئەبێ پتر لە (٩٠٠) ساڵ پێش ئەو سەردەمە، کە ئایینی ئیسلام بە کوردسـتاندا بڵاوبۆتەوە ، چەند مەڵبـەند و کۆڕی زانیاریٖ پێكهاتبێ و ، چەند زانای گەورەیان تێدا هەڵکەوتبێ کە ئێستە ئێمە هیچ هەواڵێکی ئەوتۆیان لێ نازانین ؟ ؟ پاش ئەوە ئەتوانین وەك نمونە ناوی مەڵبەندی (ماوەران) (١) و (خەتێ)(٢) و (کۆیە)(٣) و (سۆران)(٤) و

---

(١) ماوەران : دێیەکە لە نزیکی شەقڵاوە ، جێگەی بنەماڵەی (حەیدەریٖ) بووە .
ئەم چەند شـیعرەی مامۆسـتا (بێتۆشیٖ) جوانتـرین ئاوێـنەی دەرخستنی ڕێز و جێگای ئەو بنەماڵەیە :

« کل حر في فضله عبد رق — لـموال تدیـروا (ماورانا)
وأقروا لهم سوی من هواه — ترك القلب منه اعمی ورانا
کم شفوا بالعلوم منا صدورا — کان فیها من جهلنا ماورانا ؟
سئلوا : هل وراکم من مرام — لمرید ؟ فقیل : لا، ما ورانا»

(بڕوانە) : البیتوشی ، مامۆستا شێخ محەممەدی خاڵ ، لاپەڕە (٢٣١)) .

(٢) لە زنجیرە و ناوی زانـایانی کوردا مامۆستای خـەتێ و مەدرەسەکەی جوانترین و بەرزترین ناوی هەیە .

(٣) لە (کۆیە)دا چەند فێرگە هەبووە ، یەکێك لەوانە کە لە پەراوێزی کتێبە دەسنوسەکاندا نـاوی مابێ مەدرەسەی (دایەخەج)ە . هـەر وەها بنەماڵەی (جەلیٖ) لە کۆیەدا ماوەیەکی زۆر پشتا و پشت سەرچاوەی زانیاریٖ بوون و مەلا و خوێندەواری چاکیان پێ‌گەیاندووە .

(٤) سۆران لە کتێبە دەسنوسەکاندا ناوی زۆر ئەهێنریٖ و بە (صۆران)
=

گەلێ فێرگەی گەورەی هەولێر و (موصل) و (ڕەواندز) و (شەقلاوە)(٥) و (قەڵاچوالان)ی پایتەختی بابانیەکانو چەندین جێگەی دەور و بەری (سلێمانی) وەك : (قەرەداغ)(٦) و (تەکیە) (٧) و (خەرپانی)(٨) و

=

ئەینوسن . ئەشگونجێ سۆران مەبەست ناوچەیەکی تایبەتی بوبێ لە سەردەمێکدا . یان مەبەست ئیمارەتی سۆران بێ کە لە نێوان ئیمارەتی بابان و بەهدینان‌دا بووە .

(٥) لە دەورو بەری شەقلاوە و ڕەواندزدا گەلێ زانای پایە بەرز و بنەماڵەی دێرین بووە ، بە ناوبانگترین بنەماڵەی ئەو ناوچانە بنەماڵەی (حەیدەری)یە کە پتر لە (٣٠٠) ساڵ لە دەشتی (حەریر)دا پشتاو پشت سەرۆکی گەورەترین مەڵبەندی زانیاری بوون و ، زنجیرەیەکی ئیجازەی مەلایەتی کوردستان بە زانایانی ئەو بنەماڵەیە پڕبۆتەوە . جگە لەو بنەماڵەش گەلێ ناوی ورشەداری تر هەن کە هەر لە بیرنەکراون وەك (ابن آدم) و مامۆستا شێخ طاهای بالیسانی و مەلا محەممەدی مەلا نەبی بێتواتە و مەلا عوثمانی شەوەکی و چەندینی تر .

(٦) قەرەداغ : گەلێك زانای گەورەی تێدا پەیدابووە و ، دەرسیان وتوەتەوە و مەلای چاکیان پێ‌گەیاندووە ، لەو مەلایانە : شێخ محەمەد و شێخ عەبدوڕەحمانی قەرەداخی و، شێخ عەبدوللەتیفی قەرەداخی و شێخ مەعروفی قەرەداخی و شێخ عومەری کوڕی و (ابن الخیاط) و شێخ نەجیبی قەرەداخی و شێخ مستەفای کوڕی ...

(٧) تەکیە ماوەیەکی زۆر مەڵبەندێکی گەورەی‌زانیاری بووە و ، پشتاو پشت مەلای تەکیەیی دەرسیان تیا وتوەتەوە و لە هەمو لایەکەوە فەقێ بەدەنگ و شۆرەتی ئەو مەلا چاکانەوە چون و لایان خوێندون . زانا و ئەدیبی وەکو (نالی) لە تەکیەدا ماوەیەك خوێندویە ، زیاتر لەوەش ، وەك لە پیاوێکی ڕیش‌سپی تەکیەم بیستووە ، سەرەتای ئەوینی نالی و پژان و تەقینەوەی سەرچاوەی شیعری‌لە تەکیەوە دەستی پێ کردووە و دلدارەکەی (ئایشێ)ی ناو بووە و ، کچێکی خەڵکی تەکیە بووە ، بەڵام ئەمە لە گەڵ (حەبیبەی مالیياوا ...)دا چۆن ئەگونجێ ؟ ئەوە نازانم و بەڵکو لەمەولا زیاتر لەم باسە ڕون ببێتەوە . لەو زانایانەی کە لە تەکیەدا دەرسیان وتوەتەوە : سەیدشەریفوددین و ، سەید نورەددین و ، سەید سەلاحەددین و ، سەید عەوەز و ، شێخ جامی و شێخ یوسفی کوڕی و،

=

(خورماڵ)(٩) و (بیاره)(١٠) و (تەژەمــار)(١١) و (هەزارمێــرد)(١٢) و

=

ماموستا شــێخ باباعەلی و شــێخ نــوری کوڕی و شــێخ عەبدوڵلای مەلا . . . تاد

(٨) خەرپانی : کە ئێســتە جێگە و ناوێکی تایبــەتی بۆ خۆی هــەیە و ، بە کۆڕێکی زانیاری سەربەخۆ ناسراوە ، لقێکە لە مەڵبەندی زانیاری تەکیە؛ چونکە سەرەتای بنەماڵەی خەرپانی لە شێخ‌محەمەدە کوستەوە دەست پێ‌ئەکات کە لە ساڵی (١١١٠)ی ك وە لــە تەکیەوە چووەتە خەرپانێ و لەوێ جێگیر بووەو مزگەوتی شێخ محەمەدە کوستەی لەخەرپانی دروست کردووە . ئەوەی شایانی باس بێ : کاتێــك وتارەکەی (الشیخ عبدالله الخرپانی من خلال مخطوطات مکتبته)م ئەنوسیی کە لە بەشی دوهەمی ژمارە دوی گوڤاری کوڕی زانیاری کوردا بلاوکرایەوە ، بۆم ڕوون نەبووەوە شێخ محەمەدە کوستە لە سەرەتاوە لە خەرپانی دانیشــتووە یان لــە (احمدئاوا) بەڵام لەم بەینەدا بۆم دەرکەوت کە لە خەرپانی دانیشتووە و لە گەڵ مەلا جەلالی گەورەی خورماڵدا ئەوەندە دوســتی گیانی بەگیانی یەك بوون وەصیەتیان بۆ یەك‌کردووە کە لە پاش مردنیشیان نزیکی یەکتربن و بەیەکەوە ئەسپەردەی خاك بکرێن ، بۆیە ئێستە گۆڕی شــێخ محەمەدە کوستە لە تەنیشت گۆڕی مەلا جەلالەوەیە لە ئەحمەد ئاوا .

پیاوانی وەکو موفتی زەهاوی و نــالی و مەولانا خــالید لە لای شێخ عەبدوڵلای خەرپــانیو لــە فێرگــەی خەرپانیــدا زوری خوێنــدن و خوێندەواریان فێربوون .

(٩) خورماڵ : مەلا جەلالی گەورە و مەلا جەلالی بچوك و چەندین مەلای تر دەرسیان تیا وتووەتەوە .

(١٠) بیارە : خانەقای طەریقەی نەقشبەندی بووە و شێخانی ئەم طەریقەیە ، جگە لەوە کە خویان مــەلا بوون و تا ئەندازەیەکی باش خوێندەواریان بووە ، هەمیشە مەلای چاکیان بووە و فێرگەیەکی باش لەگەڵ خانەقادا بووە و ، ڕێزی فەقێ و مەلایان زور لە لابووە و ، بەرانبەری ئەو ڕێز و خزمەتە مەلاو ئەدیبانیش بەگەلێ جۆر هەستی خویان دەربڕیوە و خویان نواندووە، بۆ نموونە مەولەوی کتێبی (الفضیلة) ی بۆ شێخی (بهاءالدین) داناوە و لە پێشەکیەکەیدا زۆر بە جوانی پێشکەشی کردووە . سەرەڕای ئەوەش شێخانی طەریقــەی نەقشبەندی زۆر ئەدەب دوست بوون و

=

(پێنجوێن)(١٣) و دەیان جێگەی تر ببینین • خۆ کاتێك ئاورێك بەلای ئێران و تورکیادا ئەدەینەوە هەمان دەستور ناوی دەیان(١٤) مەڵبەندی زانیاریی و سەدان زانای بەرزمان بەرچاو ئەکەوێ ، کە ئەوانیش هیچکات لە قافڵەی زانیاریی دوا نەکەوتون و لە هەمو قۆناغێکدا جێگە و رێبازی خۆیان دیاریی کردووە •

=

گەلێ شیعری جوانیان هەیە و نازناوی تایبەتی خۆیان لە شیعردا هەیە ، وەك (فەوزیی) نازناوی شێخ عومەر ، (نجم) نازناوی شێخ (نجم‌الدین) .

(١١) تەرەمار : بۆ ماوەیەك جێگای زانیاریی بووە و لە هەمو لایەکەوە فەقێ بە ناوبانگی مامۆستای بەرز مەلا صالحی تەرەمارییەوە چوون ، شێخ عەبدوڵلای خەرپانی لە کۆتایی یەکێك لە دەس‌نوسەکانیدا دەس‌نیشانی ئەوە ئەکات کە لە تەرەمار نوسیویەتیەوە.

(١٢) هەزارمێرد : یەکێکە لەو مەڵبەندە هەرەگەورانەی کە رۆناکی بە کوردستان داوە و ئەدیب و هونەرمەندی بەرزی تیدا پێگەیشتووە ، نمونەی بێتوشی و شێخ مارفی نۆدێ و زانایانی تر لەو مەڵبەندە پیرۆزەوە مەشخەڵی ئەدەب و زانیاریان هەڵگرتووە و جیهانیان پێ رۆن‌کردووەتەوە .

(١٣) پێنجوێن : لەم مەڵبەندەدا زانای وەکو : مامۆستا مەلا (عبدالرحمن)ی پێنجوێنی هەڵکەوتووە ، کە مامۆستا مەلا رەشیدبەگی بابان و مامۆستا مەلاحسەینی پیسکەندیی و چەندی وەك ئەوان بە شانازییەوە لە خزمەتیا خوێندویانە و ئیجازەیان لە لای وەرگرتووە .

(١٤) لەم جێگادا دەست لە نوسینی پەراوێزی مەڵبەندو فێرگەکان هەڵئەگرم و دەس‌بەردار ئەبم؛ چونکە ، زیاد لەوە کە سەرچاوەیەکی ئەوتۆ دەربارەی ئەم مەبەستە نیە ، ئەگەر بمانەوێ زیاتر لە باسەکە بکۆڵینەوە و قوڵتر بۆی بچین بە چەند بەرگ کتێب نابڕێتەوە و ، لێرەدا وەك نمونە ئەم باسەمان هێنا کایەوە . بەڵکو رۆژێك لە رۆژان زاناو لێهاتوانمان قوڵی مەردانەی لێ‌هەڵماڵن و زانیاریی و بەسەرهاتی ورد و بە بناغە بەدی بێنن و ئەم کەلێنە گەورەی (مێژوی زانیاریی و زانایانی کوردستان) پڕ بکەنەوە و بەو کارە گرنگە چاوی خوێندەواری کورد رۆن‌بکەنەوە و زانایانی کوردیش بە جێگاو شوێنی پێ‌شیاوی خۆیان بگەیەنن .

ئەم هەمو مەلبەند و فێرگانە بە درێژایی تەمەنیان ، بێ وچان ، لە ڕێگای پەرەپێدانی زانیاری و پێگەیاندنی مەلا و ئەدیب و هۆنەر و هونەرمەندی بەرزدا تێکۆشاون ، لە هەمان کاتیشدا ئەو فەقێیانـەی لەو جێگایانەدا بۆ خوێندن کۆبونەتەوە ، جگە لە فێربونی زانیاری و بـەرز بونەوەی پلەی خوێندەواری هیـچ مەبەست و ئامانجێکیان نەبـووە • تەنانەت فەقێی وا هەبووە کە لە کەس و کاری بڕاوە و ڕێگای خوێندنی گرتووەتە بەر تا کاتی خوێندنی تەواو کردووە بۆ لای کەس و کاری نەگەڕاوەتەوە و بە نانەڕەقەی حوجرە و ڕاتبە ژیاوە و پێداویستیەکانی ژیانیشی ، بە گوێرەی سەردەمی خۆی ، لە وەقفی مەدرەسە و خێرومەندانەوە دەستکەوتووە • زیاد لەوە فەقێی وایش هەبووە پـاش تەواوکردنی خوێنـدن بە مەلایـەتی لە دێیەك دانیشتووە و بۆ یەکجاری دانکەن و دەسبەردای خزم و کەس و کاری بووە •

شێوەی خوێندنیش لە مزگەوتـانی ئەوسادا زۆر جیـاوازی لەگەڵ خوێندنی ئێستادا هەبووە ، مەبەست پۆل بڕین و کتێب تەواو کردن و ئیجازە وەرگرتن نەبووە ، بەڵکو مەبەست فێربونی زانیـاری و زانینی کتێبی پڕ وردەکاری و گران بووە ، بۆیە ئەگەر فەقێیەك چەند ساڵ بە کتێبێکەوە خەریك بوبێ ، یان چەند ڕۆژ لەسەر یەك ، یەك دەرسی خوێندبێ و دوپاتی کردبێتەوە جێگەی ڕەخنە و لۆمە نەبووە •

ئەمە شێوەی خوێندنی ساڵەهای ساڵی ناو کوردستان بووە و لەسەر ئەو ڕچە و ڕێبازە خوێندەواران فێری خوێندەواری بوون و زانیاری بەو جۆرە پەرەی سەندووە و بڵاو بووەتەوە • خوێندنێك بەو شێوە بوبێ و لێبڕاوێك بەو ئەندازە گەیشتبێ ئـەبێ زانای چۆن هەڵـکەوتبێ ؟ ئەبێ ژمارەی ئەو زانا بەرزانە چەند بوبێ ؟ ئەبێ بەرهەم و دانراوی ئەو زانایانە تا چ ئەندازەیەك ڕۆیشتبێ ؟؟

بێگومان ئەم پرسیارانە و چەندین پرسیاری جۆراو جۆر لەم ڕێ و شوێنانەدا سەر هەڵدەدەن و خۆ دێننە پێش دەم ، بەڵام وەڵامی ڕاستی و

تەواوی ئەم پرسیارانە ــ ئەگەر بتوانرێ بدرێتەوە ــ بێ هەوڵ و کۆشش و دەرەتان و ماوەیەکی زۆر لە توانادا نیە ، چ جای باسێکی ئاوا کورت و سەرپێیی ، تەنها بۆ نموونە ناوی چەند مەلایەکی سەردەمێکی کەمی ناوچەیەکی کوردستان لەوانەیە بارستایی و قەوارەی ئەو هەموو زانا و خوێندەوارانە تا ئەندازەیەك پێش چاو بخات ؛ چونکە وەك پێشینان فەرموویانە : « مشتێ نموونەی خەروارێکە » .

لە دەور و بەری شاری سلێمانی و قەسەبچە و گوندەکانیدا لە دەور و بەری سەدەی (١٢)هەمی کۆچی و دوای ئەو سەدە وێنەی ئەم زانا و خوێندەوارانە هەڵکەوتوون :

مەلا برایمی بیارەیی و ، شێخ (عبدالکریمی) بەرزنجی و ، شێخ (عبدالرحیم)ی برایی و ، مەلا (محمد) و مەلا (محمود)ی غەزائی و ، شێخ (عبدالله)ی خەرپانی و هەردوو مەلا جەلالی خورماڵی و ، مەلا صالحی تەڕەماری و ، مەلا (محمد)ی (ابن الحاج) و ، مەولانا خالیدی نەقشبەندی و ، مەلا (عبدالله)ی ڕەش و ، شێخ (مصطفی) و شێخ سمایلی کوڕی و ، شێخ (محمد)ی خاڵی کوڕەزای و ، حاجی شێخ ئەمینی خاڵ و ، مەلا (عبدالرحمن) و مەلا (احمد)ی نۆتشی و ، موفتی زەهاوی و ، شێخ مارفی قەرەداغی گەورە و ، شێخ (عبدالرحمن)ی قەرەداغی و شێخ ئەمینی قەرەداغی و ، شێخ مارف و شێخ (عمر)ی کوڕی و ، شێخ (عبداللطیف)ی قەرەداغی و شێخ (عبدالرحمن)ی قەرەداغی (ابن الخیاط) و شێخ نەجیبی قەرەداغی و شێخ (مصطفی)ی کوڕی و شێخ (محمد)ە کۆستە و شێخ جامی و شێخ یوسف و شێخ باباعەلی تەکیەیی و ، بێنتوشی و شێخ مارفی نۆدێ و کاك ئەحمەدی شێخ و شێخ حسەینی قازی و مەلا (احمد)ی چاومار و ، مەلا ئەمینی کوڕی و (سید عبدالعزیز)ی کوڕەزای و شێخ (مصطفی)ی موفتی و ، مەلا (عبدالرحمن)ی پێنجوێنی و ، مەلا (محمد)ی کەوانەدۆڵی و ، مەلا قادری کانی‌کەوەیی و ، (احمد فائز) و ، مەلا (احمد)ی

دێلێژەیێ و مـەلا (علی نیظـامێ) و ، مەلا عـەلی کانیکەوەیێ و ، (سید احمد)ی نەقیب و ، مەلا حەمەئەمینی بالێکەدەرێ و ، مەلا (محمود)ە سوور و ، مەلا حسـەینی پیسـکەندێ و ، مەلا ڕەشـید بـەگی بابان و ، مـەلا (عبدالرحمن)ی چورستانێ(١٥) و .... دەیان مەلای‌تر .

ئەمە نمـونەی هەندێـك لە زانایـانێ ناوچـەیەکی کوردسـتان لە سەردەمێکدا بوو ، وەك وتـمان بە ئەرك و دەرەتانێـکی زۆر نەبێ هیچ ڕەنگ نیە بتوانرێ ناوی زانایانی سەرتاسەری کوردستان بزانرێ .

کە ئاوڕێکیش بە لای پاشماوە و شوێنەواری ئەم مەلایانەدا بدەینەوە ئەبینین ـــ مەگەر بە دەگـمەن ـــ کە هەمێ تەئلیف و نوسـراوێ باشیان هەبووە ، بـەلام ، بەداخەوە ، زۆر کەمیـان ئەزانرێن و ، لـەوەش زۆر کەمتریان بە چاپ گەییـوە و خوێندەواران کەلکیان لێ وەرگـرتون . کە دوبارە سەرنجێکی تر لە بەرهەمی ئەو زانایانە بدەینەوە ئەوانەی بە کوردێ شتیان نوسیبێ بە پەنجەی دەست ئەژمێررێن ، وەك : شێخ مارفی نۆدێ و مەولانا خالیـد و ، شـێخ حسەینی قـازی و ، مامۆسـتا مـەلا حسەینی پیسکەندێ(١٦) ، و مامۆستا مەلا ڕەشیدبەگی بابان(١٧) و ، مەولەوێ و ، نالێ و ، سالم و ، کوردێ و ، چەند مەلایەکی تر ....

بەلام ڕەنگە ئەم جۆرە حوکمە تا ڕادەیەك نا ڕەوابێ و ، لەوانەیە زۆر مەلای کوردی وا هەبێ ئەگەر خۆی لەم کاتەدا زیندو بوایە و ئەم باسەی

---

(١٥) بڕوانە (الشیخ معـروف النودهی) مامۆستا شـێخ محەممەدی خاڵ لاپەڕە ٨٤ .

(١٦) لەم ماوەیەدا کتێبێکی بچکۆلەی ئەم مامۆستایەم بە هۆنـراوەی کوردێ دەست‌کەوت .

(١٧) ئەم مامۆستایە خاوەنی گەورەترین کتێبی کوردیە کە تا ئێستا دانرابێ . ناوی کتێبەکەی (اقتران النیرین في مجمـع البحرین)ە . تەرجەمەی حەدیثەکانێ پێغەمبەرە ـــ د ـــ کە لە (مسلم)و (بخاری)دان . کتێبەکە برێتیە لە (١٠) بەرگ ، بەرگی یەکەمی بە سەرپەرشتی خۆم چاپ‌کراوە .

لەمن ببیستایە ، زۆر چاك لێم‌ڕاست‌ببوایەتەوە و ، پەنجـەی بۆ ناو چاوم بهێنایە و بیگوتایە : ئەگەر تۆ تـوانای ئەوەت هەیە شـت ساخ‌کەیتەوە و ئەنجامی مەبەست و کارت بە تەواوی بدۆزیتەوە ، هەستە لە پێشدا بە وردیٚ بگەڕێ و هەمۆ جێگەیەك بپشکنە ، ئەگەر هیچت بەدەست نەهێنا ئەوسا حەق بەتۆیـە چیٚ بلێیی ؛ بۆ تۆ نـازانیٚ من فلانە ساڵ لەسـەر فلان باس نامەیەکی درێژم بە کوردیٚ نۆسیٚ ؟ فلانە مەلای تر لە فلان مێژۆدا لەسەر فیسار باس کتێبێکی گەورەی دانا ؟؟ بەڵگەی ئەمەش : تا دوێنیٚ و پێریٚ ، بەڵکو تا بلاو بۆنەوەی ئـەم نامێلکە ، هەمۆمان لەو بڕوایـەدا بۆین کە (ابن الحاج) کەلیمەیـەکی کوردیٚ سەر کاغـەز نەنابێت و ئەگـەر لێمان بپرسرایە : (ابن الحاج) دانـراوی کـوردیٚ هەیە یان نا ؟ بیٚ سـیٚ و دۆ ئەمانوت : (نەء) ٠ بەلام وەك ئەبینین ئەم دانراوەی (ابن الحاج) لە پڕ سەر هەڵئەدا و ئەوەمان ئەخاتە دڵ کە ڕەنگە زۆر مەلای کورد شتیٚ باشیان بە کوردیٚ نۆسیبیٚ ، بەلام یان سـۆتاوە و دڕێنراوە و لە ناوبـراوە ، یان تا ئێستاش هەر لە ناو سنۆقی لە بیرچۆن و لەسەر ڕەفەی پشت‌گوێ‌خستندا ماون و دلۆپە و دۆرنج و مشك و مۆرانە هەڕەشەی لەناوبردنیان لیٚ ئەکەن و دەستی دۆست نیـە ڕزگاریان بکا و چاوی خوێنـدەواری کوردیان پیٚ گەش‌کاتەوە(١٨) ٠

ئەمانە هەر گلەییٚ و بناشت و هیوای شـتی دۆرن ، ئەوەی من لەم کاتەدا لە توانامدا بیٚ با درێغی لیٚ نەکەم و ئەم نامێلکە بچکۆلەی مامۆستا (ابن الحاج) بۆ خوێندەوارانی کورد بلاو بکەمەوە ٠

---

(١٨) لەم چەندانەدا لە کتێبخانەی مۆزەخـانە (متحف)ی عێراقی دۆسیٚ فەقێیی هەولێـریٚ کتێبی دەس‌خەتیان هێنـابۆ ، منێش هـەروا چاوم پیائەگێڕان کەچیٚ لە پـڕ دۆ دەس‌نۆسی کوردیم بەرچـاو کەوت ئەوە یەکەمجار بۆ ئەمبینیـن ، بەلام پـاش ئەوەی گەیبـۆنە دەسـت ئەو کتێبخانە نەدەکرا لێیان وەرگرم ٠

ناوەرۆکی نامێلکەکە

دانەری ئـەم نامێلکەیە لە سـەرەتاوە باسی ئەوە ئـەکا کە ئەیەوێ بەگوێرەی فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ــ د ــ باسی فیتنەی دونیا و سەرەتای هاتنی ڕۆژی قیامەت بکا و ، ئـەڵێ : هەرکەس ئەهـلی ئیمان بێ ئەزانێ ئاخرزەمان نزیکەوە بووە و گەلێ لە نیشانەکانی دەرکەوتون و ، هەرکەس بیر و هۆشی بێ ئەبێ بۆ خـۆی بگرێ و لە هەوڵی ژیانـدا نەبێ و مردن بکرێ ، پاش ئەوە دەست بە هەڵدانی نیشانەکانی ڕۆژی قیامەت ئەکا و هەر لە دەججالەوە دەست پێ ئەکات و باسی چۆنیەتی و نیشانەکانی نزیکبونی هاتنی ئەکات و ، دوایی باسی هاتنی سوفیان و مەهدی و شەڕی نێوان ئەوان و لەناوچـونی سوفیان و سـەرکەوتنی مەهدی و بـڵاو بونەوەی ئاسایش و خۆشی بەجیهاندا ئەکات • دوایی دێتە سەر ئەوە کە پاش ماوەیەك دەججال پەیدا دەبێ و فیتنـەیەکی یەکجار گەورە بەرپـا دەبێ خەڵکێکی زۆری شوێن ئەکەون و لە پاشان حەزرەتی عیسا دێتەخوارەوە و دەیکوژێ • دوای ئەوە یەئجوج و مەئجوج و بـەڵا و ناخـۆشی ئەوان و ، پاش ئەوە پەیدابـونی « دابە » و گەڕانـەوەی ڕۆژ و داخـرانی دەرگای تەوبە و بەرزبونەوەی قورئان و هاتنی دوکەڵ و ، پـاش ئەوانە هەڵکردنی بایەکی گەورە لە شامەوە کە هەمو خەڵك دەمرێنێ و کەس نامێنێ و دوای ئەوەش زیندو بونەوەی خەڵك •

لە کۆتاییدا ئەڵی : کە لە سـاڵی (١١٧٦)دا ئەم کتێبـەی بۆ کەڵکی عەوام و پلە نزمانی خوێندەواری کورد داناوە و ، خۆی ناوی (محمد)ە •

تەواوی نامیلکەکە (١٥٧) چوارینە ، واتە : (٣١٤) شیعرە •

باوەڕ بە ڕۆژی قیامەت

باوەڕ بە ڕۆژی قیامەت (ڕۆژێك کە ئـەم جیهانە سـەرانسەر ، بە

فەرمانی خودا ، تێك ئەچێ و ، جگە لە خوا کەس نامێنێ) یەکێکە لەو خاڵە سەرەکیانەی کە مەرجن بۆ باوەڕکردن بە خودا ، هەمۆ ئایینە ئاسمانیەکان لەسەر ئەوەن کە هەرکەس باوەڕی بەو ڕۆژە نەبێ ، باوەڕی بە خودا دانامەزرێ و پێی ناگوترێ خاوەن باوەڕی تەواو .

ئاینی ئیسلامیش ــ دوا ئایینی ئاسمانی ــ هەمان مەبەستی دۆپات کردووەتەوە و پێغەمبەری ئیسلام ــ د ــ ئەم مەبەستەی بە موسوڵمانان ڕاگەیاندووە و گەلێ نیشانەی فەرمووە کە ئەو نیشانانە هەمۆ یەکە یەکە و بەرو دوا پێش ڕۆژی قیامەت دێنە دێ و ئەوانە بەڵگەی هاتنی ئەو ڕۆژەن. لەم بارەیەوە گەلێك حەدیث لە پێغەمبەرەوە ــ د ــ ڕیوایەت کراوە و زانایانی ئیسلام ئەم باسەیان گەلێك بە گرنگ گرتووە و زۆر بە فراوانی لێی دواون و زۆر کتێبیان لەسەر داناوە ، گەلێك زانای وا هەبووە هەر هەواڵێك دەربارەی ئەم باسە کە نەگەیشتبێتە جێگەی متمانە و تەواتور پشت گوێیان خستووە تەنها ئەو هەواڵانەی کە سۆر زانیبێتیان ڕاستن و لە پێغەمبەرەوە ــ د ــ هاتۆن نۆسیویانە و بە بنەڕەتی ئەو مەسەلەیان زانیوە ، لەگەڵ ئەوەشدا هەندێك زانای وا هەبووە بێ وردکردنەوە و لێکۆڵینەوە هەمۆ هەواڵێکیان دەربارەی مەسەلەکە نۆسیوە، زانایانی کوردیش ــ وەکو هەمۆ زانایانی جیهان ــ دەربارەی ئەم باسە بە هەردۆ جۆر ، بە زمانی عەرەبێ دواون و کتێبیان لە سەر داناوە ، بەڵام بە زمانی کوردێ دەربارەی ئەم باسە تائێستە شتێکی ئەوتۆ نەنۆسراوە و ئەم دانراوەی (ابن الحاج) یەکەم نۆسراوێکی کوردیە لەم بارەیەوە .

نرخی ئەم نامیلکەیە

پاش تۆزێك سەرنجدان گرنگی ئەم نامیلکەمان لەم خاڵانەدا بۆ دەردەکەوێ :

١ــ بە لەهجەی موکریانێ (ئەو لەهجەی ئەم کتێبەی پێ دانراوە) تا

ئێستە، جگە لە فۆلکلۆر، هیچ ئەدەبێکی نوسراو نیەو ، تازە لەم لەهجەیەدا هەندێ شتێ فۆلکلۆرێ ئەنوسرێتەوە ، واتە ئەمــە وێنەی یەکەمی ئەدەبی تۆمارکراوی لەهجەی موکریانە •

٢ــ ئەو عەروضەی ئەم کتێبەی پێ دانراوە ، لــە ئەدەبی نوسراوی کوردیدا ــ جگە لە شــیعرەکانی (ئێل بەگی‌جاف) و (احمدی کۆر) ــ وێنەی نیە و نەبیسراوە • ئەبێ ئەم جۆرە عەروضــە لە سەردەمێکدا باو بوبێ و شیعری پێ هۆنرابێتەوە ، بەڵام ســەرەتای ئەو ســەردەمە و ، ئەو هۆنراوانەی بەو جۆرە هۆنراونەتەوە و ، ئــەوانەی کە لەســەر ئەم ڕچە و ڕیبازە ڕۆیشتون و تاکەی ئەم شــێوە دەوامی کردووە ، تا ئێســتە هیچی دەربارە نەزانراوە •

٣ــ یەکەم موحاوەلەیەکە بە زمانی کوردی بۆ بەکارهێنانی شیعر لە مەسائیلی دینێ و فێرکردن و بڵاوکردنەوەی بیری ئاینی بەزمانی کوردی •

٤ــ مێژوی دانانی ئەم کتێبە بۆ پتر لە (٢٢٠) ساڵ ئەگەڕێتەوە •

٥ــ بە گوێرەی ئەوەی کە ئــەم هۆنراوەیە هێ « ابن الحاج »ەو ، ئەویش مامۆســتای بێتــوشێ و شــێخ مارفی نۆدێ بووە ، ئەوەمان بۆ دەرئەکەوێ کە « ابن الحاج » یەکەم کەسێکە لە ناوچەی سلیمانیدا کوردی نوسینی فێری فەقێیان کردبێ و ئەو هەستەی لە دەرونیاندا بزواندبێ ، تا لە نوکی خامەیانــەوە چوبێتە ســەر لاپەڕەی کتێب ؛ چونکە بێتوشێ(١٩) و

(١٩) لە ڕاستیدا بێتوشی ــ ئەوەی تا ئێستە زانرابێ ــ یەك شیعری کوردێ هەیە ، بەڵام بڕوا ناکرێ ئەوێك هەستی ئەوەی بوبێ شیعری کوردێ بنوسێ بە یەك شیعرەوە وەستابێ ، بەڵام گەڕانی زۆری و ، دوری لە خوێندەواری کــورد و ، ژیانی لە وڵاتێکدا کە زمــانی کوردێ تێدا لە بێتوشێ بیسترابێ و ، دەرچونی لە جیهان لە ئاوارەییــدا و ، نەبونی وەسائیلی هاتــوچۆی گــورج و گۆڵ لەو ســەردەمەدا باشــە ئەو تاکە

=

نۆدێیی ، یەکەم کەسێکن لە ناوچەی سلێمانیدا بە کوردی شتیان نوسیبێ و زۆری خوێندنیان لای « ابن الحاج » بووە ٠

٦ـ سەلماندنی ئەوەی کە ناوچەی سەردەشت (جێگەی لە دایك‌بوونی ابن الحاج) پێش کوردستانی ئەمدیو هەستی نوسینی کوردی تێدابووە ٠

٧ ـ سەرەڕای ئەوانەی باسمان کرد ، ئەم کتێبە کەلەپورێکی ئەدەبی گەلێکە کە لە ئەدەبی کوردیدا زۆر فەقیر و بێ مایەیەو ، سامانی ئەدەبی کۆنەکراوەتەوە و پێویستی زۆری بە لێکۆڵینەوە و کەو و بێژنگ هەیە ٠ بۆیە ئەم دانراوە ـ هەرچەند گەلێ شتی وای تیایە بەو شێوە جێگەی باوەڕ نیە ـ گەلێك بە نرخەو شتێکی زۆر نایابە و پێویستیەکی زۆری بە ژیاندنەوە و لێکۆڵینەوە هەیە ٠

دەسنوسی یەکەم

ئەم دەس‌خەتە لە دەور و بەری ساڵی (١٢٨٠)ی ك نوسراوەتەوە ٠ کە تۆزێك سەرنجی ئەم دەس‌خەتە بدەین ئەوەمان بۆڕون ئەبێتەوە ـ هەرچەند خۆی هەشت لاپەڕەیە ـ بە خەتی سێ کەس نوسراوەتەوە ؛ یەکەمیان ئەوەندە بە شێوەی عەرەبی نوسیویەتەوە تەنانەت سەر و ژێریشی بۆ کردوە کەچی دوەم و سێهەم وا نین ٠ بەڵام بەداخەوە وەك هەرسێکیان نیمچە

=

شیعرەشیان بۆ بەجێ‌هێشتوین کە ئەم بیرەی لە عاستدا بکەینەوە .
ئەوەی شایانی باسە لەم ڕۆژانەدا لای مەلا مەحمود ئەحمەد قوتابی پۆلی پێنجەمی کۆلیجی ئیمامی ئەعزەم دوو پارچە شیعری (فارسی)م بینی لە پێشیانەوە نوسرابو (لملا عبدالله البیتوشی الملقب ب (مجمر)) واتە « هۆنراوەی مەلا عەبدوڵلای بێتوشی کە نازناوی (مەجمەر)ە » .
ئەم شیعرانە تا ئێستا بڵاو نەکراونەتەوە و ئەو نازناوەی بێتوشیش نەبیسراوە . هەروەها شایانی باسە کە مەلا یوسفی گەبەیی سورداشی هەمان نازناوی بەکارهێناوە .

خوێندەوار بوبن وایە و ، دەستێکی زانای شارەزایان لەگەڵ نەبووە ؛ بۆیە ئەتوانین بڵێین : دەس نوسەکە پڕە لە هەڵە و جێگەی وا کە وەك مەتەڵ دۆزینەوە نەبێ ساخ ناکرێتەوە ، ئەمە کاتێکی زۆری خۆم و کەسانی شارەزای ئیملای کۆنی برد ، کە یارمەتیان دام ٠

چۆنیەتی ساخکردنەوەی

١ـ وەکو وتمان دانراوەکە هەڵەی زۆری تیایە. لەبەر ئەوە نەمتوانی لە هەمو جێگایەکدا دەستنیشانی هەڵەکان بکەم ، ئەگەر چەند جێگەیەك دیاری کرابێ وەك نمونە وایە ٠

٢ ـ بە گوێرەی توانا لەو ئیملایەوە کە پێی نوسراوەتەوە گۆڕیمە سەر ئیملای کوردیِ ئێستە ٠

٣ ـ لە ساخکردنەوەیدا پەنام بۆ سەرچاوەیەکی عەرەبی برد ، ناوی (الاشاعة لاشراط الساعة)یەو دانراوی مامۆستا (شێخ محمدی بەرزنجیە)(٢٠) زیاد لەوە کە زۆر لە شارەزایانی کوردیِ کۆن زۆریان

(٢٠) ئەم مامۆستایە کوڕی شێخ « عبدالرسول » ، کوڕی « عبدالسید »ی ، بەرزنجیە ، لە شەوی جومعەی ١٢ ای مانگی مەولوودی ساڵی (١٠٤٠)ی ك لە بەرزنجە هاتووەتە جیهانەوە ، لای باوکی و مەلا زێرەك و مەلا محەمەد شەریفی کوڕی یوسفی صدیقی شاهۆیی و ، مەلا ئیبراهیمی گۆرانی و گەلێ زانای تر خوێندویە و کەڵکی لێوەرگرتون ، لە پاشان ماردین و حەڵەب و یەمەن و دیمەشق و میصر و بەغدا و گەلێ شوێن بۆ خوێندن گەڕاوە ، دوای ئەوە کە خوێندنی تەواو کردووە چووەتە شاری مەدینە و لەوێ جێنشین بووە . بە ماوەیەکی کەم گەورەیی و خوێندەواریِ لە هەموان ئاشکرا بووە و لە ڕەوضەی پیرۆزدا بووە بە مامۆستا و لە هەمو لایەکەوە فەقێ بە دەنگی زانیارییەوە هاتون و زۆر بە پەرۆشەوە لە کوڕی دەرس‌وتنەوەیدا بە چۆکاهاتون و لە دەریای بێ پایانی زانستی کەڵکیان وەرگرتووە . ئەم زانایە جگە لەو هەمو دەرس‌وتنەوە و ، جگە لەوەی

=

یارمەتی داوم • بە تایبەتی مامۆستا شــکور مســتەفا ئەندامی یاریدەدەری (کۆڕی زانیاری کورد) ،کە بە تەواوی دەس‌خەتەکەی لەگەڵ خوێندمەوە•

٤ ــ لەو دەس‌نوسەدا کە لەپێشدا دەستم‌کەوت هیچ جۆرە ئیشارەیەکی بۆ ناوی کتێبەکە تێدا نەبو ، بەڵام ــ وەك باسی ئــەکەین ــ لەم دواییەدا

=

زۆری کاتی بە وەڵامی پرسیار و فتوای شەرعەوە بەسەر بردووە ، بارەی نوسین و کتێب‌دانانی لەبیر نەکردووە ، بەڵکو زۆر بەگەرمی ئەم لایەنەشی گرتووە و پتر لە (٩٠) بەرگ کتێبی پاش خــۆی بەجێ‌هێشتووە لەو کتێبانە :

١ ــ الاشاعة لاشراط الساعة .
٢ ــ انوار السلسبيل في شرح اسماء التنزيل .
٣ ــ الضاوی علی صبح فاتحة البيضاوی .
٤ ــ المصطلح علی الفية السيوطی .
٥ ــ النواقض للروافض .
٦ ــ مرقاة الصعود في تفسير اوائل العقود .
٧ ــ الجاذب الغيبی الی الجانب الغربی .
٨ ــ خالص التلخيص .
٩ ــ تحصيل الامام .
١٠ ــ النفحة الفائحة .
١١ــ سدادالدين في الدرجــات والنجاة للوالــدين ... و .. گەلێ دانراوی کە .

وەکو وتمان ، ئەم زانا بەرزە بە زۆری زانیاری بێ پایانی و ، خو و ڕەوشتی جوانی و ، خزمەت‌کردنی بە فەقێ و هاوەڵانی و ، دەم و زمانی شیرین و وتــاری بەرز و جــوانی لە جیهانی ئەو ســەردەمەدا دەنگی دابووەوە و لە هەمو لایەکی جیهانی ئیسلامیەوە هەرکارێکی گرنگ یان مەسئەلەیەکی یاخی ببوایــە بۆ لای ئەبراو ئەویش بــە زوترین کات و جوانترین شــێوە و ڕاســتترین وەڵام پــەردەی لە ڕوی مەســەلەکە هەڵئەماڵی و بێ گرێ و تویکڵ ئەیدایەوە دەستیان . بەم شێوەیە ئەم زانایە (٩٩) ساڵ تەمەنی بەسەربرد تا لە (١١٠٣)ی ك دا لە شاری مەدینە لە جیهان دەرچو و لە خاکی بەقیع لە گۆڕستانی بەرزنجیەکان

=

نوسخەیەکی کەی هەمان کتێبم دەس کەوت بە ڕۆنی ناوی (مەهدیێ نامە)ی بۆ دانابۆ بۆیە ئێمەش ئەو ناوەمان بۆ دانا •

دەسنوسی دووەم

کاتێك ئەم نامیلکەیە هەرچێم بۆ لەگەڵ کرابۆ کردبۆم و پێشکەشی

=

بەخاك سپێررا . (بڕوانە : «ترجمة المصنف» لە کتێبی «الاشاعه»دا چاپی «مطبعة المشهد الحسینی» قاهیرە ساڵی ١٣٨٤) .

پێش ئەوەی باسی مامۆستای بەرزنجی بپێچینەوە ، یەك دۆ قسەی مامۆستای ناوبراو لە کتێبێ (الاشاعە)دا هەیە لەوانەیە سۆدی باشیان لێ وەربگیرێ ، بۆیە نۆسینیان لێرەدا بە پێویست ئەزانم . مامۆستای بەرزنجێ ئەڵێ :

« لە کاتێکدا من منداڵ بۆم لە شاخەکانی شارەزۆردا لە دێی (ئەزمك) محەممەد ناوێك پەیدا بۆ ئەیوت : من مەهدیم و خەڵکێکی زۆری شوێن کەوت ، تا مێری ئەو وڵاتە ئەحمەد خانی کوردێ هێرشی بردە سەری و شکاندی و براکەی گرت و دێکەیانی وێران کرد و محەممەد خۆی ڕای کرد و کۆمەڵێك لە شوێنکەوتووانی کوژران و هەرچێشیان مانەوە سۆك و بێنرخ بۆن . دوایی زانایانی کورد لێی کۆبۆنەوە و فتوایان بە کوفری دەکرد و ئیمانیان پێ تازەکردەوە و ، سەر لەنوێ ژنەکانییان لێ مارەکردەوە ، ئەویش تەوبەی کرد و لە کارەکەی گەڕایەوە ؛ بەڵام هەندێك لەوانەی کە نزیکی بۆن و تێکەڵاوییان لەگەڵی بووە ئەیانوت : هەر بە ڕواڵەت گەڕاوەتەوە و بە دڵ هەر لەسەر بیر و ڕا کۆنەکەیەتی » .

« من لە ساڵی (١٠٧٠)ك‌دا لەگەڵی دانیشتم ، دیتم پیاوێکی خواپەرستی لە خواترس بۆ ، لە جل و بەرگ و خواردنیا خۆی زۆر لە حەرام ئەپاراست ، براکەی کە لەسەر ئەو گیرابۆ زۆر لۆمەی ئەکرد و لێی نارازی بۆ . . . »

وە هەر لەپاش ئەم قسە ئەفەرموێ :

« بە ماوەیەکی کەم پێش دەستکردنم بە دانانی ئەم کتێبە پیاوێکی کورد لە شاخەکانی «عقرە» و «عمادیە» پەیدا بۆ ، ناوی «عبدالله» بۆ ،

=

(کۆڕی زانیاری کورد)م کردبۆ و بڕیاری لە چاپدانی درابۆ و لەوەدا بۆ بخرێتە ژێر چاپەوە، لەپڕ لای برادەرێکەوە نوسخەیەکی نایابی ئەم نامیلکەیە سەری هەڵداو ، هەر بە هەواڵزانینی ، بە پەلـە ، ڕۆم لـە (کۆڕ) کردۆ کتێبەکەم وەرگرتەوە و ، دۆبارە لە ســــەرەتاوە پێداچۆمــەوە و هەرچی جیاوازییەکی نێوان دۆ نوسخەکە بۆ لە پەراوێزەوە دەس نیشانم کرد •

لەبەر ئەوەی نوسخەکەی لای خۆم کۆنتر بۆ و زۆتر نۆسرابووەوە بە ئەصلم دانا و بە (١) ئیشارەم بۆ کرد و بۆ ئەم نوسخە بە (٢) ئیشارەم کرد •

ئەم نوسخەیە بە خەتێکی زۆر جوان نۆسراوە و نۆسەرەکەی گەلێ بەسەرنج بووە و ، گەلێ جـار دەس نیشـانی جیاوازێ چەنـد نوسخەی کردووە •

ئەوەی لەڕاستکردنەوەی عیبارەتـەکاندا یارمەتیدەرێکێ بـاش بێ ئەوەیە نۆسەر وەك نۆســێنی عەرەبێ بە وردی ســــەر و بۆری بۆ هەمۆ شیعرەکان کردووە •

گەلێ کەس دەسیان بۆ ناو کتێبەکە بردووە و قەڵەمیان تێدا گێڕاوە و مانای گەلێ وشــە و جێگەیـان لێکداوەتەوە ، بەڵام ، بەداخەوە ، ئەوەی جێگەی سەرنج بێ ئەوەیە ئەو نۆسەرانە لێکدانەوەکەیان ـ لەگەڵ ئەوەدا کە کوردییان زانیوە و مانای کوردییان لێکداوەتەوە ـ یان بە فارسێ یان

=

ئەیوت : ئەو پیاوێکی شەریفی حسەینیە ، کوڕێکی بچکۆلەی دە دوازدە ساڵانەی بـۆ نـاوی نابـۆ « محمـدی مەهـدێ » ، خـەڵکێکی زۆری شوێن‌کەوت و ، هەندێ قەڵا و شتی گرت . والیێ (موصل) بۆی سوار بۆ و شەڕ و خوێن‌ڕژان لە نێوانیاندا ڕۆی دا ، دوایێ کۆمەڵی (مەهدی) شکان و باوك و کوڕ گیران و بە دیلێ ڕەوانەی ئەستەمۆڵ کران . دوایێ سولطان لێیان خۆش بۆ و گەڕانەوەی لێ قەدەغە کردن و هەردۆکیان لەوێ مردن » .

بڕوانە لاپەڕە (١٢١) «الاشاعه» .

بە عەرەبی بووە • زیاد لەوەی ئەم دەسـخەتە ـ جگە لـە یەك چوارتین ـ تەواوی دەسخەتی(١)ی تێدایە، گەلێ جێگەی زیادتیشی تێدایە کە لەنوسخەی (١)دا نیەو منیش ئەو زیادانەم هەمو نوسـی و لە پەراوێزەوە دەسنیشانی ئەو جێگایانەم کردە بە داخەوە ـ زیاد لەوە کە ئەم نوسەرە بەڕێزە ئەڵێ ناوم (محمد)ە ـ هیچ باس و ناونیشانێکی خۆی ناڵێ • ئەوەندەش ئەڵێ کە شەوی یەكشەممە لە (ساوجبلاغ) نوسیویەتیەوە • لەم دەسنوسەدا ناوی چەند کتێبێك لە حاشیەکانیدا هەیە کە یان ناویان نەبیسراوە یان زۆر کەمن وەك : (حوض النهـر) و (عنبر الفـایح) و (مخزن الدرر) و (زینة الواعظین) • ئەم دەسنوسە لە ساڵی (١٢٨٨)ی ك دا نوسراوەتەوە •

(ابن الحاج) کێیە ؟

(ابن الحاج) زانای گەورە و ، ئەدیبی پایەبەرز و ، شەرع زانی کەم وێنە و ، (محدث)ی بەناوبانگی کورد مەلا محەمەدی کوڕی حاجی حەسەنە ، خەڵکی دێی (سنجوێ)ی سەر بە ناوچەی سەردەشتە •

سەرەتای ژیانی ئەم زانا گەورەیە نەزانراوە(*) تەنها ئەوەندە نەبێ کە لە سەرەتای ژیانیا و پاش تەواوکردنی خوێندن لە دێی (سنجوێ) بۆ ماوەیەك دەرسی وتوەتەوە و زاناو خوێندەواری پێگەیاندووە • پاش ئەو ماوەیە لە بەر هۆیەکی نەزانراو (کەم وابووە مەلایەك پاش ئەوەی لە جێگەیەکدا بوبێ بە مامۆستا ـ بێهۆیەك ـ ئەو جێگەی خۆی بەجێهێشتبێ و بۆ وڵاتێکی تر ، یا بۆ جێگایەکی دوور چوبێ) جێگە و شوێنی خۆی بەجێهێشتووە و هاتووەتە دێی (هەزارمێرد)ی نزیکی تانجەرۆ و سلێمانی و لەوێ دەستی بە

(*) لەگەڵ چیرۆکێکدا لـە مامۆستایەکم بیست کـە مامۆستا (ابن الحاج) ماوەیەك لە (بصرە) قازی بووە . بەڵام کەی بووە ؟ نازانرێ !

دەرس‌وتنەوە کردووە و لە هەمو لایەکەوە فەقێ بە پەرۆشەوە بۆ خزمەتی هاتون و لە کۆڕی دەرس‌وتنەوەیا بەوپەڕی ئەدەبەوە دانیشتون و لە دەریای بێ‌پایانی دوڕ و گەوهەریان وەرگرتووە و شەو و ڕۆژیان لەخۆیان هەراسان کردووە بۆ ئەوەی کاتیان لەکیس نەچێ و زیاتر کەڵك لەو سەرچاوە ڕونە وەربگرن •

وەکو وتمان هیچ بەڵگەیەکمان دەربارەی سەرەتای ژیانی (ابن الحاج) بە دەستەوە نیە ، هەروەها ژیانێ کەس و کاری و چۆنیەتێ بنەماڵە و جێگا و شوێنی ، بەلام لە نێوە شیعرێکی کتێبەکەیەوە کە ئەفەرموێ : « زاتیومە بە ئیرثییەتێ » • ڕون و بێگومان ئەوەمان بۆ دەرئەکەوێ کە ئەم زانایە لە بنەماڵەیەکی ئایینێ کۆن بووە و پشتاو پشتیان بە زانای بەرز و خوێندەواری چاك هاتونەتە خوارەوە و هەمیشە کەڵە پیاو و شاسواری مەیدانەکانی زانیارێ بون و هەمو یەکێکیان گەیوەتە ئەو پلەیە کە پێی بوترێ : (محدث) و ، زانیارێ حەدیث پشتاو پشت بە ئیرث بۆ یەکتر بەجێ‌بهێڵن • بۆ پلەی (ابن الحاج) ئەوەندە بەسە کە ئەدیب و زانایانی وەکو مامۆستا مەلا « عبدالله »ی بێتوشێ و شێخ مارفێ نۆدێ قوتابێ ئەو بون لەسەر سفرە و خوانێ ئەدەبێ ئەو توێشوی ئەو ئەدەبە بەرزەیان هەڵگرتووە کە جێ و شوێنێکی تایبەتیی هەیە•زیاد لەوە کە بێتوشێ ئەو پارچە هۆنراوە بەرزەی کە تائێستەش لە عەرەبیدا وێنەی نەهۆنراوەتەوە و بە یەکێك لە شاکارە هەرە بەنرخەکانی ئەدەبی عەرەبێ ئەژمێررێ ، وەکو نامەیەك ، بۆ (ابن الحاج)ی مامۆستای ناردووە(۲۱) •

مامۆستای گەورەمان وەك چەرخ و سەردەمی خۆی بەڵکو زیاتریش هەر بەلایەنی دەرس وتنەوە و زانای گەورە پێگەیاندنەوە نەوەستاوە و

---

(۲۱) سەرەتای ئەو پارچە هۆنراوە ئەمەیە :

« یا سیدی زاد اکتسابی في الهوی　　　کربی علا من زفرتی وعویلی »

بڕوانە «البیتوشی» مامۆستا شێخ محەممەدی خاڵ لاپەڕە (٤٤) .

ئەسپی خۆی لە گەلێ مەیدانـدا تاو داوە و ، لە هەمو ئـەو مەیدانانەشدا شاسوار بووە •

یەکێك لەو مەیدانانە شتێکی کەمی لێ بزانرێ مەیـدانی تەئلیف و کتێبدانانە ، لـەم ڕووەوە (ابن الحاج) گـەلێ کتێبی لە زانـیاریە جۆراو جۆرەکاندا داناوە و دانـراوەکانیشی بە چاکتـرین کتێبی بابـەتی خۆیان ئەزانرێن •

بەڵام گومان لەوەدا نیە ـ وەك مێژوی ژیانی نازانرێ ـ زۆری کتێب و نوسراوەکانیشی تا ئێستە نەناسراون و ڕەنگە زۆریشیان بێ سەر و شوێن لەناوچوبن • بەڵگەی ئەمەش ئەم کتێبەیە کە پێشکەش بە خوێندەوارانی ئەکەین ، کە تا ئێستە هیچ سەرچاوەیەك لەوانـەی باس لە (ابن الحاج)وە ئەکەن ناویان نەهێناوە و بەلایدا نەچوون • جا ئەبێ چەند کتێبی وا بە نرخی لەناو چوبێ و ؟ ئەبێ دیوانی شیعر و هۆنراوەی چی بەسەرهاتبێ ؟

بە هەرحاڵ ئەوەندەی پێمان بکرێ سەرنجی خوێندەواران بۆ ئەم باسە ڕائەکێشین و ئـەوە ئەڵێین : پیاوێك بـەو هەمو زانیاریەوە ، بـەو هەمو ئەدەبەوە ، دانراوی شیعری زۆری هەبێ ، هۆنـراوەی کوردیشی هەبێ ، ئەبێ دیوانی شیعری ـ عەرەبی یا کوردی ـ نەبێ ؟ ئەبێ بۆ گەلێ بابەت و موناسەبە هۆنراوەی نایابی نەوتبێ ؟ ئەبێ پیاوێك بێنوسی ئەو نامە بەرزەی بۆ ناردبێ بە نامەیەکی لـەوە بەرزتر یا وەك ئـەوە وەلامی نـەدابێتەوە ؟ بێگومان خوێنەرانی بەڕێزیش لەگەڵ مندا ئەڵێین : (نابێ) ، بەڵام ئایا ئەبێ لەمەولایش مێژوی ئەم زانایە هەروا بە نادیاری بمێنێتەوە ؟ من لام وانیە ئەگەر هەوڵ بۆ کۆکردنەوەی پاشماوەکانی بدرێ گەلێ شتی بەنرخ وەدەس نەکەوێ •

سەرەڕای ئەمانە بۆ ڕێزی ئەم زانایە هەمیشە ئەوە لەبیـر ناکرێ کە یەکەم کەسە ـ تا ئێستە ناسرابێ ـ بەو کێش و لەهجە و عەروضەی باسمان

کرد شیعری کوردیٚ هۆنیبێتەوە •

ئەوا لە خوارەوە ناوی دانراوە پێ زانراوەکانی پێشکەشی خوێندەوارانی بەرێز ئەکەین :

١ ــ نظم محاسن الغرر •
٢ ــ شرح نظم محاسن الغرر •
٣ ــ رفع الخفا عن ذات الشفا •
٤ ــ حاشیەی (مدونە)ی لەسەر کتێبیٚ (البهجة المرضية في شرح الالفية) •

٥ ــ الشمائل : تاکە نوسخەی ئەم کتێبە تازە لەگەڵ چەند کتێبێکدا بە کتێبخانەی مۆزەخانەی عێراقی فرۆشراوە •

٦ ــ ایقاد الضرام على من لم یوقع طلاق العوام(٢٢) •
٧ ــ رسالة في بيان المقصور والممدود •
٨ ــ رسالة (المحذوفات)(٢٣) •
٩ ــ ئەم کتێبە کە پێشکەش بە خوێندەواران ئەکرێ « مەهدی نامە » •

★ ★ ★

---

(٢٢) مامۆستا بێتۆشی (تقریظ) بە بەربڕینێکی زۆر جوانی بۆ نوسیوە .

(٢٣) ئەم نامیلکەیە تازە لەم ماوەیەدا سەری هەڵداوە و تا ئێستە هیچ سەرچاوەیەك باسی لێ نەکردووە . تەنها وێنەی ئەم کتێبە لای برادەری خۆشەویستم مامۆستا محەممەد مەلا ئەحمەد گەزنەییە .

مەهدی نامە

بسم الله الرحمن الرحيم

یارەب(١) تۆیی صاحیب هودای(٢)
وەقتێ دەبین فیتنە بەدای
حیفظن(٣) بکەی (یا ذا الندا!)
بە ئیسمی تۆ بیدایەتێ(٤)

بیدایەتم بە ئیسمی تۆ
لە ذیکری فیتنەی خەلقی تۆ

---

(١) (یا ڕەب تۆیی . . .) مامۆستای (ابن الحاج) لە سەرەتای ئەم کتێبەوە بە پێچەوانەی یاسای دانەر و نۆسەرانی ئەو سەردەمەوە دەستی پێ‌کردووە ؛ چونکە ئەوان (دێباچە)یەکی فراوانیان دروست کردووە و بە حەمد و ثەنا و سوپاسێ خوا و ، داوای ڕەحمەت بۆ پێغەمبەر و یارانێ . . . دەستیان پێ‌کردووە ، ئەم شێوە تا ئێستەش لە نۆسینە ئاینیەکاندا هەر زۆرە ، بەلام مامۆستا (ابن الحاج) تەنها بە پاڕانەوەیەك لە خوا دەستێ پێ‌کردووە .

(٢) هودای = هودا : هەر وەك خۆی نۆسیمان ؛ بەلام بە (هودا) ڕاسترە ؛ چونکە (هودای) لەسەر شێوەی (ئەلفی مەقصورەیە)و ئەوەش لە کوردیدا دەست نادا . بۆ (بەدا)یش هەروای نۆسیوە ، بەلام لە (نەدا)دا پەیڕەوی ئەوەی نەکردووە .

(٣) (حیفظن) نۆنەکەی نۆنی (جەمع) کۆمەلە و ، ڕەنگە لە (حیفظمان)ەوە وردە وردە (میم) و (ئەلفە)کە ڕۆییبن و (حیفظن) مابێتەوە .

(٤) لە نوسخەی (٢)دا (هودا) و (بەدا) بێ (ی) نۆسراون .

ویفقی حـــەدیث(٥) نەبیـــی تـــۆ
زانیومـــــە بـــــە ئیرثییــــەتێ(٦)

هەرچـــە کەسێ(٧) ئەهلـــی ئیمـــان
لـــە جوملـــەیێ جینـــن و ئینســـان
دەزانـــێ هـــات ئاخـــیر زەمـــان
فەوتـــاوە بـــابی ڕاحـــــەتێ

ڕاحـــەت لەکـــوێ بـــۆ ئینســـانی ؟
خوصـــوص لـــە ئاخـــیر زەمـــانی
پـــوڕ لـــە ظولـــم و بـــێ ئیمـــانی(٨)
کەوتوینـــــە دەرگیهـــی فیتنـــــەتێ(٩)

---

(٥) (ویفقی حـەدیث ...) واتە : باسی فیتنـەیەك تۆشی خـەڵك ئەبێ بەگوێرەی حەدیثی پێغەمبەری تۆ دەستی پێ ئەکەم . (حەدیث) بەبێ (یٚ)ی (اضافه) لە بەر کێشی شیعرەکەیە ، ئەم جۆرە زاراوە لە ناو گەرمیاندا بێ پێویســت و (ضەرۆرێ)یش هــەر زۆرە . وەك : « بە قەور پێغەممەر ، وە سەر باوکت ... »

(٦) (زانیومە بە ئیرثییەتێ) وەك لە پێشـەکیەکەدا باسمان کرد ، بە ڕۆنی ئەوەمان بە دەستەوە ئەدا کە (ابن الحاج) زانایەکی زۆر بەرز بووە لە (عیلمی حەدیث)دا و ، بەڵکو (محدث)بووە و ، نەك تەنها خۆیشی بەڵکو پشتاو پشتی هەر بە زانای بەرزی (حەدیث) هاتۆنەتە خوارەوە . مامۆستا شێخ محەممـەدی خاڵیش لـە باسی ژیـانی (ابن الحاج)دا دەس‌نیشانی ئەوە ئەکا کە (محدث) بووە بـڕوانە (البیتوشی) لاپەڕە (١٧) .

(٧) هەرچە کەسێ (٢) هەرکەسێ چی

(٨) بێ ئیمانی (٢) بێ ئەمانی .

(٩) کەوتوینە ..... (٢) کەوتینە دەرکی فیتنەتێ .

ئینسـان ئـەگەر تێبفـکرێ
دەبـێ بـۆ حـاڵی خـۆی بـگرێ(١٠)
ژیـنی نـەوێ مـەردەنێ بـکڕێ(١١)
لـەمێ(١٢) دەوری مەعصـیەتێ

دونیـا هـەر بـە خـۆی(١٣) فیتنەیـە
ئـەو عـەدووی ئەهـلی خوەیـە(١٤)
داوی دانـا لەبـۆ مەیـە
ئینسـان طەیـرە دەیـکەوێتێ

دەیـکەوێتێ پـۆلی ئینسـان(١٥)
غالیـب دەبـێ نـەفس و شـەیطان
عاصـی دەبـن(١٦) لەبـۆ ڕەحمـان
فیـکەر(١٧) ناکەنـە قیامـەتێ

قیامـەت لەمـە نەزدیـك(١٨) بـووە
ئینسـان تەمـام غافـڵ بـەوە

---

(١٠) بگرێ (٢) بیگرێ .
(١١) مەردەنێ بکڕێ (٢) میردنی بێکڕێ .
(١٢) لەمێ (٢) لەوێ .
(١٣) بەخۆی (٢) بۆخۆی .
(١٤) (ئەهلی خوەیە) دەگونجێ (خوەیە) مەبەست خودابێ و لەبەر کێش و قافیەی شیعرەکە وای لێ کردبێ .
(١٥) پۆلی ئینسان (٢) پۆلپۆل ئینسان .
(١٦) دەبن (٢) دەبێ .
(١٧) فیکەر ... (٢) فیکرێ ناکە لە قیامەتێ .
(١٨) نەزدیك (٢) نیزیك .

نیشـــانەیە(١٩) ویـم ظاهـــیر بـــەوە(٢٠)
بـــۆد(٢١) بەکەم (٢٢) وەصــف و عەلامــەتێ

یـــەك لـــە عەلامـــەتانی دەججـــال(٢٣)
ئـــەو کافـــری (شـق)ی(٢٤) بەطال(٢٥)

---

(١٩) نیشانەیە . . . (٢) نیشانەیێ ظاهیر بووە .

(٢٠) (غافل بەوە)و (ظاهیر بەوە) بەگوێرەی سەر و بۆرێك بۆیان کراوە نوسیمان ، بەڵام لە هەردوو لادا (بووە) بێ چاکترە و لەگەڵ (نەزدیك بووە)ش باشتر ئەگونجێن .

(٢١) (بۆدبکەم) = بۆتبکەم . داڵ و تێ لە (مەخرەج)دا لە یەکەوە نزیکن بۆیە لە گەلێ جێگەدا یەك لە جێگەی یەك بەکار ئەهێنرێن ، (وەفایێ) بە زۆری ، بەڵکو هەمیشە ، لەباتێ (بتگرم) یا (بتبینم) (بدگرم) و (بدبینم) بەکار ئەهێنێ (ئەمە بە گوێرەی دەسنوسێکی کۆن کە لەلامە ، نەك بە گوێرەی دیوانە چاپەکان) . ئەم ئاڵ و گۆڕەی داڵ و تێ لە زمانێ عەرەبیشدا هەر زۆرە ، بەڵام تەنها لە گفتوگۆدا نەك لە نوسیندا . وەك (قد تبين) و وێنەی ئەمە بە مەرجێ ئەوەی پیتێ یەکەم (ساکن) بێ .

(٢٢) بۆدبکەم . . . . (٢) بۆتکەم وەصفی عەلامەتێ .

(٢٣) دەججال : هەندێ کەس ئەڵێن : ناوی (صافی) کوڕی (صیاد)ە ، بەڵام ــ وەك خاوەنی (الاشاعة) ئەڵێت ــ ڕاست ئەوەیە کە (ابن الصیاد) نەبێ و ، یەکێکە لە نەوەی شیقی کاهین ، یان هەر شیق خۆیەتی . گوایا دایکی شیق جیننێ بووە و عاشقی باوکی بووە و شیق لە دوو توخمی جیننێ و ئادەمیزاد پەیدابووە ، دوایێ شەیاطین شتێ سەیر سەیریان بۆ کردووە ، تا حەزرەتی سلێمان گرتویە و لە دورگەیەکدا حەبسی کردووە .

لەقەبی (مسیح)ە ؛ چونکە زۆر ئەگەڕێ ، بەڵکو هەموو جیهان ، جگە لە مەککە و مەدینە ، ئەگەڕێ . صیفەت و خوی (دجل) شتگۆڕین و ڕاستی هەڵگەڕاندنەوە و درۆیە گەلێ ناونیشانی بۆ باس ئەکرێ ، لە : زلێ و ، قژلولێ و ، یەکچاوێ و سواریکەر بون و . . . تاد پێی ئەوترێ : (شیق) چونکە یەك چاوی هەیە و ، چاوەکەی کەی نیە و شوێنەواری نیە و لایەکی (لوس و پوسە) ، واتە : یەك لا ، یان نیوە

=

تابیعـــی ویـــن(٢٦) ئەهـــلی ضـــەلال
خـــــۆ داوێتـــــە هیـــــلاکەتێ

دەبـــێ لـــە پێش ئـــەوێ(٢٧) شـــەیطان
بەهەفت ســاڵ دێ(٢٨) مەهـــدێ زەمـــان(٢٩)

زەلامە . جیهان ئەگەڕێ و فیتنەیەکی زۆر بڵاوئەکاتەوە و خەڵکی زۆری شوێن ئەکەوێ و ، داوای خوایەتێ ئەکا و ، هەرکەس بەگوێی نـەکا ئازاری ئەدا .

(٢٤) (شیق) : ئەگونجێ بخوێندرێتەوە : ئەو کافرەی شەقێ بەطاڵ ، یان : ئەوکافرەی . . . ، بەڵام وەك لە پەراوێزی پێشوودا ڕوونمان کردەوە (شیق) باشترەو ، ئەوکاتەش ، لەسەر شێوە نووسینی کۆن ، جۆرە (تەوریە)یەکی تێدایـــە .

(٢٥) (شیق) (٢) شەقی و ، شیقی و .

(٢٦) وێن (٢) وێ .

(٢٧) ئەوێ (٢) ئەو .

(٢٨) بەهەفت ســاڵ دێ (٢)بە هەفتێ ساڵی .

(٢٩) ئەم مەهدیە پێغەمبەر ـدـ موژدەی بە هاتنی داوە و دێت و ، هاتنەکەی لە کاتێکدا دەبێ کە سەر زەمێن پڕ لە خراپە و فەساد و شەڕ و شـۆڕ دەبێ ، بە هاتنی ئەو و حوکم کردنی باری ژیان و ئێش و کاری جیهان ئەگۆڕێ ، خێر و خۆشی زۆر ئەبـێ . شـەڕ و ئاژاوە نامێنـێ ، خوا پەرستی بڵاو ئەبێتەوە . ئەم مەهدیە ناوی محەممەد یا ئەحمەدە ، باوکی ناوی «عەبدوڵلا»یە دایکی ناوی ئامێنەیە ، لە بەرەی هاشمە .

بۆیە پێی ئەوترێ «مهدی» ؛ چونکە خوا یـارمەتی ئەدات و ، سوپا و لەشکری زۆری لە دەور کۆ ئەبنەوە و لە ژێر ئاڵای ئەودا لە دژی شەڕ و خراپە ئەجەنگێن و پارێزی لێ ئەکەن .

ئەم مەهدیە جیایە لەگەڵ ئـەو مەهدیەدا کە شێعە بـاسی ئەکەن و باوەڕیان پێیەتی ، مەهدێ شێعە (محەمەدی کوڕی حەسەنی عەسکەریە) گوایا لە بیرێکدا لە سامەڕا خۆی شاردۆتەوە و کاتی خۆی دێتە دەرەوە. شێعە کە باسێ ئەم مەهدیە دەکەن یا ئەنووسن ، ئەڵێن : (عج) یـا (فج) وەك ئەوترێ : (ص) یان (ر) لە باتی (صلی الله علیه وسلم) ، یان (رضی الله عنه) ، مەبەستی ئەوانێش (عجل الله فرجه) یان (فرج الله عنـه) واتە : خوا زوو ڕزگاری کات و لە بەندێ بێر بێتەدەرەوە .

لەپێش مەهــــدیٚ دەبــیٚ ســـوفیان(٣٠)
مەعلــــوٚمە ئـــەو بـــــە ڕیوایـــەتیٚ(٣١)

مەعلــــوٚمە ئـــەو بـــــە ڕیوایـــەتیٚ(٣٢)
بـــــە ڕیوایــــەتیٚ دەبــیٚ مەعلـــــوٚم

---

(٣٠) سوفیان نوٚسەری دەستخەتەکە گەلیٚ جار بە صوفیانی ئەنوٚسیٚ بەلاٚم ڕاستیەکەی سوفیانە و ئێمەش بە سوفیانی ئەنوٚسین .

(سوفیان) لە نەوەی خالیدی کوڕی یەزیدی کوڕی سوفیـانە ، لـە شێوی (یابس) لە دەور و بەری (دمشق) پەیدا دەبیٚ و خەلکێکی زوٚر لە خالوانی ، کە بەرەی کەلبن ، لێی کوٚئەبنەوە ، شەڕو شـوٚڕێکی زوٚر ئەکاو ، بەغدا و کوٚفە و چـەندین شوێن ئەگریٚ و ، کوشتـارو تالاٚن و بڕوٚیەکی زوٚر ئەکات . لەسەردەمی ئەوا مەهدی پەیدا دەبیٚ ، کـە ئەو هەوالە ئەبیستیٚ خوٚی و سوپاکەی ئەچن بوٚ شەڕ کردن لەگەل مەهدی ، لە ڕێگەدا لای (قطیفه) خوٚی و سـوپای ڕوٚ دەچن . بڕوانە (الاشاعه) (٩٢)و پاش ئەوە .

(٣١) گەلێك ڕیوایەت لەو بارەوە هەیە ، هەندێـك ڕیوایەت حەوت سـالەو هەندێك زیاتر بڕوانە لاپەڕە (١٠٥)ی (الاشاعة) .

(٣٢) ئەم چوارێنە بە پێچەوانەی چوارێنەکانی کەوەیە و ، کـەم و کوڕێشی تێدایە ، بەلاٚم ، وەك خوٚی هێشتمانەوە .
بوٚ ئەو ڕیواتانەو ماوەی هاتنی ســوفیان بڕوانــە لا پەڕە (١٠٥) ی (الاشاعة) .

ئەوەی پێویستی نوٚســینە لێرەدا ئەوەیە کە لە ماموٚسـتا مەسعوٚدم بیست کە لە منداڵیدا لە پیاوێکی بیستووە ، ئەم چوارێنەی بەم شێوەی خوارەوە خوێندوٚتەوە :

« بە ڕیوایــەتیٚ دەبیٚ مەعلـوٚم
بە شەشی دیٚ دەججالی شـوٚم
بە هەفتی دیٚ مەهدیٚ یەقـوٚم
قەت دەرناچیٚ لەو موددەتیٚ »

به بیست ساڵ دێ سوفیانی شوم(٣٣)
قەط دەرناچێ(٣٤) لەو موددەتێ

بەڵکە خەبەر وامان دەبیست(٣٥)
لە شێخی ماهیر(٣٦) و موثبیت
بە پانصەدی(٣٧) سوفیان دەبیت
ئەهلی فیسق و ضەلالەتێ(٣٨)

نیشانەی سوفیان و دەجال :
کەم دەبێ عالم زۆر دەبێ (جهّال)(٣٩)
بە دونیایێ زۆر ئیشتیغال
دەکەونە بەحری غەفلەتێ

غەفلەت یەکجار تەمام دەبێ
مانگی(٤٠) وەکو جومعە دەبێ(٤١)

---

(٣٣) بەم شیعرەی (٢) ئەو نارێکیە لە پەراوێزی سەرەوەدا دەسنیشان‌کرا تەواوئەبێ : «بە یازدەی دێ سوفیانی شوم »
«بە هەفتی دێ مەهدێ مەعلوم »
(٣٤) قەط دەرناچێ (٢) قەد دەرناچێن .
(٣٥) بەڵکە . . . (٢) بەڵکی خەبەر وەهامان بیست .
(٣٦) ماهیر و (٢) ظاهیر و .
(٣٧) بە پانصەدی . . . (٢)بە هەفتدی . . .
(٣٨) ضەلالەتێ (٢) فەسادەتێ .
(٣٩) کەم دەبێ . . . (٢) کەم دەبێ عیلمو زۆر جەهال .
(٤٠) (مانگی وەکوو جومعە دەبێ) واتە : خەڵك ئەوەندە سەریان قاڵ ئەبێ و وا باوەش بە دونیادا ئەکەن و ئەوەندە بەگەرمێ بە ئیش و کارەوە خەریك ئەبن نازانن کات چۆن تێپەڕ دەبێ و کاتێ مانگێك تەواو ئەبێ وا ئەزانن هەفتەیەك تێپەڕ بووە .
بڕوانە (١٢٩) (الاشاعة) .
(٤١) مانگی . . . (٢) یەك مانگ وەکو جومعە دەبێ .

ئـــەرض بولـــەزە(٤٢) زۆر دەبـــێ
دەكـــەن تـــالأن ئەمـــانەتێ

دانـــی زەكـــات دەبـــێ گـــران
زۆر دەبـــێ غەیبـــەت و بوهتـــان
كـــەم دەبـــێ ڕەحمـــی(٤٣) خزمـــان
نـــادەن بـــە یـــەكدی ئولفـــەتێ

چـــێ فاسـق بـێ ئـەو بـە حورمـەت
پیـــاوی دەچـــاك دەكـەن (ظلـت)(٤٤)
كـــەم دەبـــێ لـە ئـەرض بەرەكـەت
پەیـــدا دەبـــن(٤٥) لـــەم حاڵـــەتێ

خوێنـــدن بـــۆ جاه(٤٦) و مـاڵ دەبێ
تەصـــدیق(٤٧) هـەر بـــە زوبـان دەبـــێ
پیـــاو بـــە قسـەی ژنـــی دەبـــێ
بـــە كەیفـــی داكـــی(٤٨) نایـــەتێ(٤٩)

لـــە پـــاش ئـەوەی سـوفیان دەبـــێ
ـ لـە نەسـلی (صخر)ی بـنی (حربێ)

---

(٤٢) ئەرض بولەزە (٢) ئەرضی بولەرزە .
(٤٣) كەم دەبی ڕەحمێ (٢) كەم دەبێتن ڕوحمێ .
(٤٤) (ظلت) زیللەت ڕاستیەكەیەتی ، واتە : پیاوی فاسق بە ڕێـز و بەرز و جێگەدیاری ئەبێ و ، پیاوی چاك ڕسوا ئەبێ .
(٤٥) پەیدا دەبن (٢) پەیدا بۆن ئەو .
(٤٦) خوێندن بۆ جاه و (٢) خوێدین بۆ جاو .
(٤٧) تەصدیق (٢) صیدق .
(٤٨) داكی (٢) دایكی .
(٤٩) (بەكەیفی داكی نایەتێ) دایكی چی پێ خۆش بێ ئەو وا ناكا ، یان خۆشی لە چارەی دایكی نایەت و بە قسەو كردار و ڕای تۆڕە و ئاڵۆز ئەبێ .

خـالّی دەوێـن(٥٠) حەیبـی (کلبێ) ـ(٥١)
دەکـا لـە شـام حوکومـەتێ(٥٢)

کـە خـورۆج بکەن تـورك و گـورجێ(٥٣)
لای مـزگەوتی شـام ڕۆدەچـێ(٥٤)
نەزدیـکە(٥٥) سـوفیان دەربچـێ
دەبـێ وەقتـی ئەمـارەتێ

دەکـە (٥٦)(٥٧) خـورۆج سـێ‌صەد سـوار
بـۆی دێ لـە خـاڵان(٥٨) بیست هەزار(٥٩)

---

(٥٠) دەوێن (٢) دەوێ .
(٥١) بەرەی (کلب) خاڵی سوفیانن . تەماشای لاپەڕە (٩٢)ی (الاشاعة) بکە .
(٥٢) (لە پاش ئەوەی ... تاد) واتە : سوفیان پاش هـاتنێ لە وڵاتی شـام حوکم ئەکا . بڕوانە (٩٢)ی (الاشاعة) .
(٥٣) (تورك) و (گورجێ) لە (الاشاعة)دا بە (الابقع) و (الاصهب) ناو ئەبرێن و ، دوایێ مامۆستای (بەرزنجی) مانایان بە تورك و ڕۆم لێك‌ئەداتـەوە و ، ئەڵێ : ئەبقەع و ئەصهەب (صیفات) و (ئەلقاب)ن‌و نـاونێن . واتە ئەبێ (کرج = گورج) مامۆستای (ابن الحاج) لە کوێی وەرگرتبێ ؟ ئەبێ ئەمـە صیفەتێکی تایبەتێ ڕۆم بوبێ و تا ئەو سەردەمەش لەناو کوردا زانرابێ و دوایێ لەبیرکرابێ ؟ (٩٢) الاشاعة .
(٥٤) ڕۆدەچێ (٢) ڕۆچێ .
(٥٥) نەزدیکە (٢) نیزیکە .
(٥٦) دەکە (٢) دەکا .
(٥٧) (دەکە) یان (دەکا) لە بـاتی (دەکەن)ە ، لە کوردیـدا زۆر وا ئەبێ جیاوازێ لە نێوان کۆمەڵ (جەمع)و تاك (مفرد) ا ناکرێ ، بە تایبەتی کە کۆمەڵەکە ژمارە بێت وەك ئەوترێ : « صەد سـوار هات » و « دە زەلام ڕۆیێ ... » .
(٥٨) (لە خاڵان) مەبەست خاڵوانیەتی کە بەرەی (کلب)ن . لە (الاشاعة)دا (٣٠) هەزار ئەڵێ نەك (٢٠) هەزار ، بڕوانە لاپەڕە (٩٢) .
(٥٩) بیست هەزار (٢) سێ هەزار .

لـــــه عـــــێراقێ جەنـــــگ و بنـــار
دەکـــــەن تـــــالآنی کۆفـــــەتێ

کە کۆفـەی گـرد(٦٠) ، بـردی(٦١) تـالآن
یەخســـیری مـــــاڵ و منـــــدالآن
بـــە مەدینـــە دەخـــا(٦٢) (جـــولان)
خەڵـــــقێ دەخێتـــــە(٦٣) ضـــــەیقەتێ

ســـێ ڕۆژ تـــالآن لـــــە مەدینـــە(٦٤)
خوێـــن دەڕێـــژێ(٦٥) لـــە زەمینـــە(٦٦)
لـــە هاشـــمیان دەکـــرێ قینـــە(٦٧) ، (٦٨)
دەچنـــــنە کێـــــوان لـــــە دەهشـــــەتێ

لـــە میحـــرابی (دمشـــــق) و (شـــام) (٦٩)
لە ســـەربەڕی(٧٠) یـــەکزەن(٧١) (مـــدام)
چـــە بڵـــێ مەکـــە ، کوشـــتنی لیـــزام
لـــــە غـــــایەتی جەهالـــــــەتێ

---

(٦٠) (کۆفەی گرد) مەبەستی (گرتنە) بڕوانە پەراوێزی (بۆد بکەم) .
(٦١) گرد بردی (٢) گیرت کردی .
(٦٢) دەخا (٢) دەخێ .
(٦٣) دەخێتە (٢) دەیخێتە .
(٦٤) مەدینە (٢) مەدینی .
(٦٥) دەڕێژێ لە زەمینە (٢) دەڕژێنێ لە زەمینی .
(٦٦) (خوێن دەڕێژێ لە زەمینە) ڕەنگە (لەو زەمینـــە) بێ و واوەکەی لە بیرکرابێ .
(٦٧) قینە (٢) قینی .
(٦٨) ڕق و قینە بۆیە لە هاشمییان ئەکرێ ، چونکە مەهـــدێ لەوان پەیدا ئەبێ و ، ڕەنگە سوفیان بزانێ بە هاتنێ مەهدی ئەو لەناو ئەچێ ، بۆیە کوشتاریان لێ ئەکا بەرهەڵستی لە هاتنی مەهدێ بکا .

=

غالیـــب دەبـــێ جەیشـــی ســـوفیان
لـــە ڕۆم و فـــارس و خۆراســـان
خـــۆ ون دەکـــەن ئەهـــلی ئیمـــان
لـــە بـــەر زەحمـــەتی(٧٢) شـــیدەتێ

هاشـــمییەك بـــرای مەهـــدێ
لـــە خۆراســـانێ دێ بـــە تونـــدێ
بـــە پێنـــج هـــەزار سواری مـــەردێ
تالیـــب بـــۆ مەهـــدێ صوحبـــەتێ

ئـــەو جەوانێـــکی(٧٣) یەکجـــار تونـــدە
عەســـکەریشی یەکجـــار مـــەردە
ئـــەوێ کاتـــی دەبـــێ هـــەددە(٧٤)
ســـوفیان بـــەوێ دەنگێـــوێتێ

هـــەژدە مانـــگان(٧٥) دەکـــا شـــەڕێ
بـــە مەهـــدێ دەدا(٧٦) خەبـــەرێ

=

(٦٩) بۆ (دمشق و شام) ســەر و بۆر کــراوە ، بــەڵام دیمەشــقی شام ڕاسترە .

(٧٠) (لە سەربەڕی ...) واتــە : لە میحــرابی دیمەشق و شــام عەرەق خواردنەوە و پیاڵە گۆڕینەوە ئەبێ .

(لەسەر بەڕی) بــە ڕێنوسی کــۆن هەڵدەگرێ (بــەڕی) بێ وەك هەڵدەگرێ (بــەڕەی) بێت . بە هــەردوو شێوە مەبەســت بەرماڵ و ڕاخەری مزگەوتە .

(٧١) یەكزەن مدام (٢) یەكژین مودام .

(٧٢) زەحمەتی (٢) زەحمەت و .

(٧٣) جەوانێکی (٢) مەردێکی .

(٧٤) ئەوێ .... (٢) ڕۆ بێکاتە کێو دەبێ هەدا

(٧٥) مانگان (٢) ماهان .

(٧٦) بە مەهدێ دەدا (٢) لە مەهدێ دەزانێ .

دەنکەونە یەك لە « أصطخر »ێ(٧٧)
سوفیان دەچێتە زیللەتێ

لەو پاش تەقدیر وەها(٧٨) دەبێ
قەضای ڕەببی قەط ڕەد نابێ
جەیشی هاشم شکست دەبێ
دەشکێ دەچێتە مەککەتێ

وەقتێ هاشمی(٧٩) میر دەبێ
هەرتا(٨٠) مەهدێ مەعلۆم دەبێ
شەش سالانێ نێوان(٨١) دەبێ
وەها مەعلۆمە بە ڕیوایەتێ

غالیب دەبێ فیتنەی شرۆر(٨٢)
ڕێ دەگیرێن نزدیك(٨٣) و دۆر
هەفت عالمی(٨٤) ئەهلی شوعۆر
دەیەن هەر یەك لە جیهەتێ

هەر یەك لە جیهەتێ دەیێ
هەموان سێصەد لەگەڵ(٨٥) دەیێ

---

(٧٧) دەنکەونە یەك : بەیەك ئەگەن .
(٧٨) تەقدیر وەها (٢) موقەددەر وا .
(٧٩) هاشمی (٢) هاشیم کە .
(٨٠) هەرتا (٢) هەتا .
(٨١) سالانی نێوان (٢) سالان نیوەدان .
(٨٢) فیتنەی شرۆر (٢) فیتنە و شورۆر .
(٨٣) نزدیك (٢) نیزیك .
(٨٤) عالمی (٢) کەس عالم .
(٨٥) لەگەڵ (٢) دەگەڵ .

بۆ خەبەری مەهدێ دەیێ
لاقی(٨٦) دەبن بە مەککەتێ

لە مەککەی دەبێنن یەکدێ
هەمۆ طالیب لە بۆ مەهدێ
دەڵێن : دەزانین تۆ مەهدیێ(٨٧)
بە نیشانە و عەلامەتێ

دەکا حاشا ئەو دەردەچێ
هەڵدێ وە مەدینە دەچێ
ئەو جەمعییەت لە دۆی دەچێ
دیسان دەچێتە مەککەتێ

لەکن مەقامی حەجەرێ
دۆعا دەکا هەر دەگرێ
دەڵێن : دەبێ مێری بگرێ
یان دەتکوژین بە شیددەتێ

لە ترسان دەست درێژ دەکا
بەیعەت لەگەڵ قەومێ دەکا(٨٨)
دۆ ڕکعەتیان نوێژ بۆ دەکا(٨٩)
بۆیان دەخوێنێ خوطبەتێ

---

(٨٦) لاقی (٢) لاقا .

(٨٧) دەڵێن ... (٢) دەڵێن : زانین ئەتۆ مەهدێ .

(٨٨) بەیعەت ... (٢) قەوم بەیعەتی دەگەڵ دەکا .

(٨٩) دۆ ڕەکعەتیان .... (٢) دۆ ڕەکعەتان نوێژ دەکا .

خوطبەی کە خوێند کردی تەمام(٩٠)
ئەو مەهدیێ شیرین کەلام
ئەهلی یەمەن کوفی‌یی و شام
بۆیێ دەگرن جەمعییەتێ(٩١)

جەماعەت پێی دەبن سەرخۆش(٩٢)
مەهدێ ڕدێن پڕی(٩٣) چاو ڕەش
دندان وەکو ئەستێرەی گەش
خاڵی هەیە لە ڕومەتێ

لە مەککەی دەبێ بە وەلەد(٩٤)
ناوی « محمد »(٩٥) ، « احمد »(٩٦)
لە لای ڕاستی خاڵی ئەسوەد
لە ئەولادی فاطیمەتێ

ڕومەتێ هەر وەك گەوهەری
ناوی دایکی هەم پەدەری
هەر بە میثلی پێغەمبەری
شیبهی وییە لە خیلقەتێ

---

(٩٠) خوطبەی کە خوێند (٢) کە خوطبەی خوێد .

(٩١) بۆیێ دەگرن .... (٢) دەگرن لەوێ جەمعیەتێ .

(٩٢) دەبن سەرخۆش (٢) دەبێ دڵخۆش .

(٩٣) پڕی چاو ڕەش (٢) ئەبرۆ چاو ڕەش .

(٩٤) لە مەککەی دەبێ بە وەلەد (٢) لە مەدینەی دەبێ وەلەد .

(٩٥) « محمد » « احمد » (٢) « محمد » و ((احمد)) .

(٩٦) ئەم شێوە نوسینە بە دو ڕیوایەت ئیشارە ئەکا ، ئەگەر بنوسرێ ناوی « محمد » یا « احمد »ە باشترە .

یەکجـــار حەلێـــم لـــە بوغــز(٩٧) دۆر
خەلقـــی زۆر پـــێ دەبـــێ مەســرۆر
داخـــلی وێ حوبـــب و ســـرۆر(٩٨)
حاکـــمی پـــڕ عـــەدالەتێ

قســـەی خـــراپ قـــەط نابـــێژێ
خوێنـــی ناحـــەق قـــەط نارێـــژێ
وەقتـــێ کـــەلام سســـت(٩٩) دەبـــێژێ
دەســـتی دەدا لـــە ڕوکبـــەتێ(١٠٠)

دەنگێك ظاهـــیر دەبـــێ(١٠١) لـــە ئاســمان
دەڵـــێ : « امـــیرکم فـــلان »
یەعـــنی مەهـــدێ نـــەك وەك ســوفیان
شـــادی لـــە بـــۆ دێ(١٠٢) ئومـــەتێ

لـــە موعجـــیزەی پێغەمبـــەری
اللـــە حورمـــەت نـــا لەســـەری
ئەبـــدالی شـــام گـــەورەی میصـــری
هەمـــو دەکـــەن ئیطاعـــەتێ

---

(٩٧) بوغز (٢) بوغزێ .

(٩٨) داخلی وی . . . (٢) داخیل دەبێ حوببی صودوۆر .

(٩٩) کەلام (٢) کـەلامی . (سست) لە (٢)دا نیـە ، بـەڵام بە گوێرەی « الاشاعة » (١) ڕاستە .

(١٠٠) کاتێ باش قسەی بۆ نەیێ دەست بە ئەژنۆی خۆیدا ئەدا .

(١٠١) دەنگێك ظاهیر دەبێ (٢) دەنگێ ظاهیر .

(١٠٢) لە بۆ دێ (٢) دەبێ بۆ .

کە سوفیان ئەو خەبەر دەبیێت(١٠٣)
جەیشی ئەسەر(١٠٤) مەهدێ دەچیێت
دەچێ لە بەیدایێ دەخیێت
« فی لیلة مقمرتێ »(١٠٥)

بەیدا لە مەککەی(١٠٦) نزدیکە(١٠٧)
شوانێك زانێ و هەر ڕا دەکا(١٠٨)
هەر دەچیێت و هەر بانگ دەکا
« یا ویح اهل مکتێ »(١٠٩)

کە شوان لەوێ غایب دەبێ
جەیشی سوفیان خەسف دەبێ
دەبیێتەوە عەجەب دەبێ :
« ارتحلوا فی ساعتێ ؟ ! » (١١٠)

---

(١٠٣) کە سوفیان .... (٢) کە سوفیانی خەبەری بیست .
(١٠٤) ئەسەر (٢) وەسەر .
(١٠٥) (في ليلة ...) لەشەوێکی مانگە شەودا .
(١٠٦) لە مەککەی نزدیکە (٢) لە کەعبەی نیزیکە .
(١٠٧) بەیدا : شوێنی دەشت و چۆڵ .
(١٠٨) زانێ و هەر ڕا دەکا (٢) دەزان ڕا دەکا .
(١٠٩) (یا ویح ....) واتە : ماڵوێران ئەهلێ مەککە .
(١١٠) « ارتحلوا في ساعتێ ؟ ! » لە مانای « أارتحلوا .... » دایە واتە : ئایا لە سەعاتێکدا کۆچیان کرد ؟ ! مانای تێکڕای شیعرەکە : ــ وەکو لە شیعرەکانی پێشەوەدا بۆ ــ کە شوانە بەهاتنی سوپای سوفیان ئەزانێ بە هەڵەداوان ڕۆ لە مەککە ئەکا و ، وەك هاواری ، ئەو هەواڵەیان پێ ڕائەگەیەنێ ، کاتێ ئەگەڕێتەوە سەری لەو کارە سوڕئەمێنێ ؛ ئەو زۆر نیە ڕۆیبوە ، هەموی سەعاتێکە ، کەچی ئەو سوپا گەورەیە لەوێ نەماوە ! ئایا ئەو سوپایە چی لێ هات ؟ ئایا لە سەعاتێکدا هەمو باریان کرد ؟ وەك لەمەو پاش دەردەکەوێ . کە دەچێتە لای (قطیفە) ئەزانێ کە سوپاکە ڕۆ چووە . ١١٥ (الاشاعة) .

وەقتـــــێ تەئەممـــــولێ دەکـــا
نەظـــــەر ئەمـــــەنزڵێ(١١١) دەکـــا
ڕۆچـــــونی وان یەقـــــین دەکـــا
بـــــە دیـــــنی لای قەطیـــــفەتێ

ئەهـــلی مەککـــــە دەبـــن ســـرور
دەکـــەن شـــوکری ڕەببـــی غەفـــور
خەســـف کـــران ئەهـــلی شـرور(١١٢)
دەزانـــین ئـــەو عەلامـــەتێ(١١٣)

مەهـــدێ لـــــە مەککـــــەیێ دەردێ
ئـــاڵای نەبـــیێ لـــە بـــۆ دێ
دوازدە هـــــەزاری لەگـــەڵ(١١٤) دێ
« او عشـــر مـــع خمســـتێ »(١١٥)

جوبـــــرەئیل چەرخـــــەچی دەبـــێ
میکائیـــــل دونـدار دەبـــــێ(١١٦)

---

(١١١) ئەمەنزڵێ (٢) وە مەنزەڵێ .
(١١٢) خەسفکران .... (٢) حیفظ کران لە ئەهلی شوروڕ .
(١١٣) دەزانن ... (٢) دەزانن ئەو بە عەلامەتێ .
(١١٤) لەگەڵ (٢) دەگەڵ .
(١١٥) واتە : دوازدە هەزار یان پازدە هـەزار ، بەگوێرەی جیـاوازێ دوو ڕیوایەت .
(١١٦) (چەرخـەچی) و (دونـدار) دوو وشـەی جەنگین و ئێسـتە بەکار ناهێنرێن و وەکوو لەبیرکراویان لێ هاتووە ، مستەفا بەگی کوردێ لە شیعردا بەکاریهێناون وەك ئەڵێ :

« ئەمان سەرقافـڵەچی کاروان ، دەخیل ســا چەرخەچی لەشکر جڵـەو هەڵکێشە ، ڕەحمێکە ، کە جارێکە و هەر ئەمجارە ! »

=

ئـــەرض و ســەما ســـەرخۆش دەبــێ
قەصـــدی وە شـــام و هیجـــرەتێ

فەرضـــی عیشـــا ئـــەدا دەکـــا
ئـــەووەڵ ڕۆ بـــە(١١٧) حیجـــاز دەکـا
چـــی بەنـدیە(١١٨) ڕەهـــای دەکـــا
جـــەواب دەگاتـــە(١١٩) کوفـــەتێ

هەرکەس کە بە خەبەری(١٢٠) عالم بووە(١٢١)
جەیشـــی ئـــەوێ خەســـف بـــووە
بـــە یـــەك نەفـــەر(١٢٢) خـــەلاص نەبووە
خـــورۆج دەکـــا لـــە کوفـــەتێ

دێتـــە دەرێ عازیـــم بـــە شـــام
جەیشـــێ دروســـت دەکـــا تەمـــام

=
وە پێش ئەم شیعرە ئەڵێ :
« لە پێش بەیـداخی شـادی یـار ئـەوا ئەسـپی دەئاخێـوێ
لەسـەر تیپـی سوپاسـالار و هـەم پێشـەنگ و دونـدارە »
بڕوانە لاپەڕە ٦٨ ی چاپی سێیەمینی دیوانی (کوردی) .

(١١٧) بە (٢) دە .

(١١٨) بەندیە (٢) بەندێ بێ .

(١١٩) دەگاتە (٢) دەگا بە .

(١٢٠) بە خەبەرێ (٢) صەخرێ .

(١٢١) (هەر کەسێ کە ... تاد) ئەگەر بوترێ :
« هەرکەس بە خەبەری عالم بووە »
ئەوسا کێشەکە بە ڕەوانی ئەڕوا .

(١٢٢) بە یەك نەفەر (٢) یەك نەفەرێ .

لـــه پێش مەهـــدیٚ داخـــل بـــه شـــام
« القـــــی الیـــــه ســـــاعتیٚ »(١٢٣)

بـــه خەســـفیٚ ئیعتیبـــار دەکـــا(١٢٤)
بەیعـــــەت لەگـــەڵ مەهـــدیٚ دەکـــا
مەهـــــدیٚ وە قـــودس ڕۆ دەکـــا
ســـیٚ ســـاڵ دەکـــا ئیقامـــــەتیٚ(١٢٥)

صـــەخریٚ خـــــاڵی وەعـــار دەخـــەن
نـــاقیض لـــه بـــۆ مەهـــدیٚ دەبـــەن
موســـتەحەققی غەضـــــەب دەبـــەن
واقیـــع دەبـــن بـــه ڕیـــددەتیٚ(١٢٦)

ســـوفیان دەکـــا عـــــەزمی شـــەڕیٚ
مەهـــــدیٚ دەزانـــــیٚ خەبـــــەریٚ
جەیشـــــی عەظیـــــم دێتـــه دەریٚ
ئـــالای عەظـــیم(١٢٧) (مـــن مائتـــیٚ)(١٢٨)

نەصـــرەت دەریٚ(١٢٩) ڕەبیـــی غەفـــور
مەهـــــزوم دەبـــن کەلبـــیٚ شـــرور

---

(١٢٣) (ساعتیٚ) (٢) (طاعتیٚ) . « القی الیه ساعتیٚ یان طاعتیٚ » : واته : یەکسەر فەرمانی مەهدیٚ وەردەگرن و هیچ سەرپێچیٚ ناکەن .
(١٢٤) ئیعتیبار دەکا (٢) وان باوەڕ دەکا .
(١٢٥) ئیقامەتیٚ (٢) ئیطاعەتیٚ .
(١٢٦) لێرەدا له (٢)دا ئەم چوارێنەی زیادە .
(١٢٧) عەظیم (٢) عیظام .
(١٢٨) (من مائتیٚ) : گەورەترین سوپا له سەردەمی مەهدیدا له (١٠٠) کەس پێکدیٚ . بڕوانه (٩٨) (الاشاعة) .
(١٢٩) دەریٚ (٢) دەرا .

« ثم یولون الدبر »(١٣٠)
« بشری لاهل غزوتێ »

ئەولادی وان موسبا(١٣١) دەبێ
سوفیان لەوێ ئەسیر دەبێ
یەکڕۆی(١٣٢) بە هەشت شایێ دەبێ(١٣٣)
« یذبح مثل سخلتێ »(١٣٤)

زەبحی لە ژێر شەجەرەتێ
لەکن بەحری طەبەریەتێ
یا لە بورجی طۆریەتێ
خیلاف لە دۆ(١٣٥) ڕیوایەتێ

هەر کە کوژرا سوفیانی شۆم
غەنیمەتان دەکەن قوسۆم
فەتح دەکەن حوصۆنی ڕۆم
بە تەهلیل و تەکبیرەتێ

---

(١٣٠) « ثم یولون ... » واتە : ئەشکێن و پشت هەڵ ئەکەن و ڕائەکەن ، ئەمە موژدەیەکی گەورەیە بۆ شەڕکەران . لە هەردۆ نوسخەکەدا « الدبر » بە « الدبور » نۆسراوە بەڵام هەڵەیە و ڕاستیەکەی بێ (واو)ە .
(١٣١) موسبا (٢) سەبی .
(١٣٢) یەکڕۆی (٢) کیژیان ، بیکریان .
(١٣٣) یەکڕۆ : کە ئێستە بەکار ناهێنرێ تەرجەمەی (عذراء)ە .
(شایێ) و (پەناباد) پارەی ئێرانن ، ئێستە ڕەواجیان نەماوە . لە (٢)دا نێوە شیعری دۆهەم و سێهەم هەر یەك لە جێگەی ئەوی تردایە و ئەوەش ڕاستە .
(١٣٤) (یذبح ....) واتە : وەکۆ بەرخ سەردەبڕرێ .
(١٣٥) لە دۆ (٢) دەوی .

جەور و زوڵمان(١٣٦) ڕیحلەت دەکا
عەدلی حوکمان سوکنا دەکا
دینی نەبێ قایم دەکا(١٣٧)
ناکا(١٣٨) خیلافی سوونەتێ

قوسطەنطینێ مەفتوح دەبێ
سێ ڕۆژ لەوێ هەر شەڕ دەبێ
جەیشی مەهدێ غالیب دەبێ
قیسمەت دەکەن غەنیمەتێ

شەیطان لەوێ صەرخ(١٣٩) دەکا
جەیشی مەهدێ ئیعلام دەکا
دەججال ئەوا(١٤٠) لە پاشەوە(١٤١)
یەخسیر دەکا زۆرییەتێ

لە قیسمەتێ بەتاڵ دەکەن
ڕۆ بە ئەولاد و ماڵ دەکەن
ئەو خەبەری یەقین دەکەن
کە هەر کیذبی شەیطانەتێ

---

(١٣٦) زوڵمان (٢) زوڵم .
(١٣٧) قایم دەکا : واتە زیندوی دەکاتەوە و پەرەی پێئەدا .
(١٣٨) ناکا (٢) نابێ .
(١٣٩) صەرخ (٢) سیحری .
(١٤٠) ئەوا لە پاشەوە (٢) ئەوە لە پاش وەهات .
(١٤١) (لە پاشەوە) وەك لەمەولایش دەردەکەوێ ، دانەر قافیەی (هێ) و (الف)ی بە جیاواز دانەناوە بۆیە لەگەڵ (دەکا)دا (پاشەوە)ی وتووە ، ئەم شێوە چەند جارێك لەمەولا دێت .

ڕۆمیـــــەیێ دەکـــــەن دیــــــار
شــــەهری عەظـــیم و بــێ شـــومار(١٤٢)
لێــی دەکــوژن(١٤٣) شەش‌صــەد هــەزار
فەتتـــاح(١٤٤) بـــە دۆ تەکبیــرەتێ(١٤٥)

لەوێنـــــدەرێ دەبـــن ڕەهـــا(١٤٦)
« بلـــــدة (قاطـــع)(١٤٧) طولهـــا : »
« الــــف میـــل ، وعرضهـــــا »
« مبلـــــغ خمســــــــمأتێ »(١٤٨)

تێــدا هەیــە سێ‌صـــەدی بـــاب(١٤٩)
صـــەد هــەزار کــەس لــە کـــوللی بـاب
پیـــاوی جەنـــگی تەمـــام ئەســباب
فەتحـــی بـــە چـــار تەکبـــیرەتێ

لەوێنـــدەرێ ڕەهـــا دەبـــــن(١٥٠)
بـــە (بیـــت المقـدس)(١٥١) داخـــڵ دەبـــن

---

(١٤٢) بێ شومار (٢) دێتە ژیمار .
(١٤٣) دەکوژن (٢) دەگیرن .
(١٤٤) فەتتاح بە دۆ (٢) فەتتاحی ئەو ، فەتتاح بە یەك .
(١٤٥) (فەتتاح .... تەکبیرەتێ) لە چەند جێگەدا لەمەولا (فەتحی ..... تەکبیرەتێ) بەکار ئەهێنێ ، ئەم جێگەش ڕەنگە وەك ئەوان بێت .
(١٤٦) لەوێندەرێ ... (٢) وەقتێ دەبن لەوێ ڕەها .
(١٤٧) قاطع (٢) قاطعة .
(١٤٨) (قاطیع) ناوی شارێکە درێژیەکەی هەزار مێل و پانیەکەشی (٥٠٠) مێل و (٣٦٠) دەرگای هەیــە و لەهەر دەرگایــەکی هــەزار شەڕکەر دەردەچێ ، بڕوانە لاپەڕە ١٠٤ ی (الاشاعة) .
(١٤٩) تێداهەیە...(٢) تێدا سێ‌صەدو شێصت باب .
(١٥٠) ئەم نێوە شیعرە لە (١)دا نەبۆ لە (٢) هێنامان .
(١٥١) بیت المقدس (٢) (بیت القدوس) .

بـــه دەججـــــالێ (مخبـــــر) دەبـــن
ئــــەو هاتــــە دەر بـــۆ فیتنـــــەتێ(١٥٢)

لــــــە وەقتــــــی خەلــــــقی ئــــــادەمێ
نەبــووە فیتنـــــە(١٥٣) بــــەو ئەعظـــــەمێ
یــــا ڕەب هـــــەر تـــۆی(١٥٤) موتتەقیــمێ
حیفظــــــن بــــــکەی لــــــەو فیتنــــــەتێ

هــــەر لـــــە نـــــوحی بــــە پاشــــەوە
چـــــی پێغەمبــــەرێ کــــە(١٥٥) بـــووە
ئوممـــــــــەتی ئــــــاگاه کـــــــردووە
دا بــــــزانن ئـــــــــەو عەلامــــــەتێ

گوتۆیـــــە(١٥٦) ئیمــــــامی نـــــەوەوێ
بـــــەوەن ســــــەلەف و دیـــن قـــەوێ(١٥٧)
چـــاکە تەلقـــــین دادەن(١٥٨) صـــــەبێ
بەحشــــــی(١٥٩) دەججـــــالی لەعنــــــەتێ

---

(١٥٢) وەکو وتمان لە هەر دەرگەیەك هەزار کەس هەیە نەك صەدهەزار و بە گوێرەی ڕیوایەتێك ئەو قەلایە بەسێ (الله اکبر) ئەگیرێ نەك بەچوار . بڕوانە لاپەڕە ١٠٤ی (الاشاعة) .

(١٥٣) نەبووە فیتنە (٢) فیتنە نیە .

(١٥٤) هەر تۆی (٢) تۆیی .

(١٥٥) پێغەمبەری کە بووە (٢) پەیغەمبەرە هاتووە .

(١٥٦) گوتۆیە (٢) گوتییە .

(١٥٧) بەوەن . . . (٢) بۆ سەلەفێ دەدین قەوێ .

(١٥٨) دادەن (٢) دانی .

(١٥٩) بەحشی (٢) لە بەحثی .

ئــــەو فیتنەیـــــە بـــۆ عالــــەمێ
عـــەزابی وتـــم(١٦٠) هـــەر یـەکدەمێ
چـێ صـــابیر بـێ(١٦١) بــەو ئەلـەمێ
خـــەلاص دەبـــێ لــــە قیامــەتێ

لــــــە ئەصــــــفەهانی وەدەردێ
هەفتاهــــەزار جــــوێت بــــۆ دێ
بــۆ(١٦٢) نــاو عێـراق و شــامێ دێ
بەڕاســـت و چـــەپ فەســـادەتێ

دەعـــوای ئــــەووەڵ ئیصـلاح دەکا
هەمـــو کەســـێ(١٦٣) گوێــی لــێ دەکــا
لــەو پـاش کوفـرێ ظاهـیر(١٦٤) دەکا
موئمـــین لێـــی دەکـــەن فـــیرقەتێ

ســـــواری حیمـــاری خۆش بـــــەزە
مابەیـــــن گوێیـــانی چـل گــەزە
هەفـــتێ هــــەزاری(١٦٥) (یلخزە)(١٦٦)
دەکـەن لەژێـــر گوێـــی مەشیەتێ(١٦٧)

---

(١٦٠) وتیم (٢) وێ .
(١٦١) صابیر بێ بەو (٢) صابیر لە .
(١٦٢) بۆ (٢) بە .
(١٦٣) کەسێ (٢) کەسێک .
(١٦٤) ظاهیر (٢) ئیظهار .
(١٦٥) هەزاری (٢) هەزار جوێ .
(١٦٦) (یلخزە) = یەلخەزە : بە گوێرەی ڕێوایەتێك لە (الاشاعة)دا ئەبـێ تەرجەمەی (الحاکة) بێ ، دوایش ئەڵێ : (الحاکة) ناوی شوێنێکە .
(١٦٧) دەکەن .... (٢) لە ژێری گوێی دەکەن مەشیەتێ .

کوفرێ دەبێتن ئاشکار
لە ناوی چاوانیڕا دیار(١٦٨)
نەیخوندبێ یا خوندەوار
هەموو دەزانن وی خەطێ

چاوێکی دەرپەڕێو دەبێ
ئەوی دێ لوس و پوس دەبێ
شیبهی (عبد العزی) دەبێ
مەردوودە لە(١٦٩) جەهالەتێ(١٧٠)

ئەو کافرەی یەکجار بەدە(١٧١)
دەڵێ بە خەڵقی : من خودا
چێ موئمینە(١٧٢) دەبێ جودا
ناکا(١٧٣) لەبۆی ئیطاعەتێ

شاخی لە نێوچاوان دەبێ
پوڕ لە دووپشك و مار دەبێ
هەرچێ بەوێ باوەڕ نەبێ
تێی بەردەدا بۆ لەدغەتێ(١٧٤)

---

(١٦٨) لە ناو چاوانی ... (٢) لە نێو چاوانیدا دیار .

(١٦٩) مەردوودە لە (٢) مەردوودە ئەو لە .

(١٧٠) ئەم چوارینەو چوارینی پێشوو لە نوسخەی (٢)دا هەریەك لە جێگەی ئەوێ کەدایە .

(١٧١) ئەمە بۆ جارێ دووهەمینە کە (هـ) لەگەڵ قافیەی (١)دا ئەنووسێ .

(١٧٢) موئمینە (٢) موئمین بێ .

(١٧٣) ناکا (٢) ناکەن .

(١٧٤) ئەم چوارینە لە نوسخەی یەکەمدا نیە .

ناکاتن ئەو (تدبّر)ی(١٧٥) :
کە خودای بۆچی سواری کەری ؟!
خودا نابێ موحتاجی کەری
بە دۆرە ئەو لە زیللەتێ(١٧٦)

ئەی دەججالی(١٧٧) هەوەکۆ کەر
ئەگەر تۆ هەی خودای بەشەر
تۆ زۆر مەڵێ ، یەکجار مەوەڕ(١٧٨) !
چاوی خۆت بێنە صیحەتێ(١٧٩)

ڕەببێ خالیقی سەما و ئەرض
عالم بە طوول و هەم بە عەرض
حاجەت نیە بڕوا لە ئەرض
بە دۆرە ئەو لە زیللەتێ(١٨٠)

دەگەڵیەتی بەهەشت و نار
چێ بەهەشتێ بکا ئیختیار
لەبۆی دەبێ ساتێ بەنار
بەوی بێزانین عەکسیەتێ

سیە چیروان واقوی دەکا
شەرق و غەربان ئاگا دەکا

(١٧٥) (تدبری) (٢) (تفکری) .
(١٧٦) بە دۆرە .... (٢) عەجەب لەوێ غەباوەتی !
(١٧٧) دەججالی (٢) شەیطانی .
(١٧٨) ئەم نیوە شیعرە و نیوەی پێشو لە (٢)دا پاش و پێشن .
(١٧٩) ئەم چوارینە و چوارینی پێشو لە (٢)دا هەر یەکەی لە جێگەی ئەوی تردایە .
(١٨٠) زیللەتێ (٢) ڕەحمەتێ .

ئەرضـــی هەمـــــو دیـــــار دەکـــــا
ئیلـــــلا مەگـــــەر مـــەدینـــەتـــــێ

(بیـــت القـــدوس) مەسـجیدێ طـــــور
دەبـــــێ لـــەواتیـــــش ئـــــەو بـــــە دوور
حـــــافیظ دەبـــــێ ڕەبیـــــی غەفـــــــور
ثـــابیـــــت بـــــە یـــــەك ڕیـــوایـــەتـــــێ

دەڕوا لـــــە ئەرضـــــی ئـــــەو عـــــەدو
میثلـــــی بـــــارانـــی بـــــا لـــــەدو
ڕوبـــــاری صـــــاف دەچـــــێ لـــــەدو
عـــــــەجەب لـــــەوێ بەلییـــــەتێ(١٨١)

دەگەڵ وییـــە ســـەحەرە و(١٨٢) کوهـــــان
کێـــوان دەکـــــا ســـــاتێـــك بـــــە نـــــان
هەرچـــــێ پێـــی نەبینـــێ ئیمـــــان (١٨٣)
دەیهـــاوێتـــــە نـــــار(١٨٤) لەحظەتـــــێ

زوڕنـــــا و دەف و چەنـــــگ و نـــــەی
دایـــــم دەبـــــن لـــــە پێـــــش یـــەدەی
مەفتـــــون دەبـــــن ســـــامیعی وەی
(اللـــە) مـــەگـــــەر دا عیصمـــەتـــــێ

---

(١٨١) ئەم چوار چوارینە لە (١)دا نیە .

(١٨٢) دەگەڵ وییە سەحەرە و (٢) دەگەڵیەتی سیحری .

(١٨٣) هەرچی ... (٢) هەرچێ بەوێ نەبێ ئیمان .

(١٨٤) دەیهاوێتە نار (٢) داوێتە نار یەك .

ئەمرێ دەکا لە (١٨٥) ئاسمان
دەڵێ بڕژێنە(١٨٦) بۆم باران
ساتێکی بۆی دەکا (١٨٧) ڕێژان
(اللە) دەداتن موهلەتێ

قەومێ کە پێی باوەڕ بکا(١٨٨)
حەیوانی گوان پڕ شیر دەکا
ئەرضی هەمۆ گیای شین دەکا
دەکەونە حاڵی ویسعەتێ

ویسعەتی وان هەر یەك دەمێ
سەرخۆش دەبن ئەوێ دەمێ
لەو پاش دەکێشن زۆر غەمێ
لەبەر زەحمەت و شیدەتێ(١٨٩)

ئەمرێ دەکاتێ(١٩٠) کێو بچێ
دەر لەحظە کێو لەدوی دەچێ
لەناو بەحران ئاو دەردەچێ(١٩١)
دەگاتە جایێ ڕوکبەتێ

---

(١٨٥) لە (٢) تە .
(١٨٦) بڕژێنە (٢) بڕێژە .
(١٨٧) بۆی دەکا (٢) دەکا لەبۆی .
(١٨٨) قەومێ ... (٢) قەومێکی پێ باوەڕ دەکا .
(١٨٩) ئەم چوارینە تەنها لە نوسخەی (٢)دا هەیە .
(١٩٠) ئەمرێ دەکاتێ (٢) ئەمر دەکاتە کێو .
(١٩١) لەناو بەحران .... (٢) هەرکە وەناو بەحرێ دەچێ .

کە ڕۆ لە(١٩٢) وێران دەکا
دەڵێ خەزێنەی(١٩٣) دەر بکا
دەر لەحظە بۆی ئیظهار دەکا
بە مثلی پوورەی نەحلەتێ

فیتنەی عەظیم ئەمری دیگەر :
دەڵێ : ئەزم خودای لەسەر
داك و بابت بۆ بێنمە دەر ؟!
شەیطان دەیێ بە(١٩٤) صوورەتێ

ئەو خۆی لە شکڵی(١٩٥) وان دەکا
دەڵێ(١٩٦) : کوڕە باوەڕ بکا
« فان هذا ربك »(١٩٧)
عەظیمە ئەو لە فیتنەتێ

(خضر) دەگەڵ ویێ دەگەڕێ
دایم دەداتن خەبەرێ
قەط پێی مەکەن هیچ باوەڕێ
دوور بن لەوێ بەلییەتێ

---

(١٩٢) له (٢) دە .
(١٩٣) خەزێنەی (٢) خەزێنان .
(١٩٤) دەیێ بە (٢) دەێیتە .
(١٩٥) خۆی لە شەکلی (٢) خۆ بە شەکلی .
(١٩٦) دەڵێ (٢) دەڵێن .
(١٩٧) واتە : ئەو شەیطانەی کە لە باتێ باوکی زەلامێك و لەسەر دیمەنی ئەو خۆی پیشانێ کوڕە دەدا « دەڵێ : کوڕە باوەڕ بکە ئەمە ــواتە دەجالــ خوای تۆیە ! » .
لەم دوو نیوە شیعرەشدا جارێکیتر قافیەی (ە) و (ا) یەك خران .

هـەر بانـــگ دەکات(١٩٨) : ئەی قەومی خوێن
دەججـــاله مـــــەردوودی(١٩٩) لەعـــێن
کوفـــری لەناوچـــاوان(٢٠٠) ببـــــێن
بــــەدوورە ئـــەو لـــــە ڕەحمـــــەتێ

کــــە ئـــەو لەعێـــن ڕۆوی تـێ دەکـــا
دوروســـــت بـــە دوو کـــــەرتێ دەکـــا
لەوپـــاش خـــودا زینـــدووی دەکـــا
نـــابێ لەســــــەر وێ قـــودرەتێ(٢٠١)

ئەییـــامی وی چـــل ڕۆژ(٢٠٢) دەبـــێ
ڕۆژی ئـــەووەڵ وەك ســـــاڵ دەبـــێ
ڕۆژی دوەم وەك مـــــاه دەبـــــێ
ڕۆژی ســـێمین(٢٠٣) وەك جومعـــــەتێ

ڕۆژی دەدێ ڕۆژی دەمـــــــــەن
ڕۆژ و شـــەوان مەقـــدوور دەکـــەن
مـــاه و جومعـــان مەحسووب دەکـەن
بـــۆ نوێـــژ و ڕۆژوو و طاعـــەتێ(٢٠٤)

---

(١٩٨) دەکات (٢) دەکا .

(١٩٩) مەردوودی (٢) ئەو مەردی .

(٢٠٠) ناو (٢) نێو .

(٢٠١) ئەم چوارێنە تەنها لە (٢)دا هەیە .

(٢٠٢) چل (٢) چیهل .

(٢٠٣) سێمین (٢) سییەم .

(٢٠٤) ئەم چوارێنە ش تەنها لە (٢)دا هەیە .

لـــه پێش ئـــەو دەججـــالی کـــەززاب(٢٠٥)
لـــه پێش ئـــەو دەججـــالی کـــەززاب
سێ ســـاڵ دەبـــێ قەحـــطێ و عـــەزاب
حەیـــوان دەبـــن هەمـــۆ بـــێ تـــاب

ڕۆ دەکاتـــه (بیـــت القدســـی)(٢٠٦)
مەهـــدێ حەصـــار دەکـــا حەبســـێ
حەتـــا دەخـــۆن ژێـــێ قەوســـێ
لـــه قەحـــطێ و برســـییەتێ

تەقـــدیری ڕەببـــی « ذو الجـــلال »(٢٠٧)
بەدەســـت عیســـا نـــازل لەعـــال
مەقتـــوڵ دەبـــێ شـــیقی بەطـــال
دەێتـــه خـــوار(٢٠٨) بـــۆ نەصـــرەتێ

نـــازڵ دەبـــێ بـــه ئەمـــری ڕەحمـــان
دەســـتی لەســـەر دۆ مەلـــەکان
هـــەروەك دوڕ(٢٠٩) وا عـــەرەق لـــه ڕووان
لەکـــن بەیضـــا و(٢١٠) منـــارەتێ

---

(٢٠٥) ئەم چوارێنەی خوارەوەش لە (٢)دا بەم شێوەیە :
« دەبێ لەپێش وێ دەججالی کەززاب
سە ساڵ دەبێ قەحـطێ و عـەزاب
حەیـوان هەمـۆ دەبـین تەبـاب
لەبـەر زەحمـەت و دەهشـەتێ »
(٢٠٦) ڕۆ دەکاتە . . . (٢) دەچنە (بیت المقدسی) .
(٢٠٧) « ذو الجلال » (٢) « ذی الجلال » .
(٢٠٨) دێتە خوار (٢) تێتە خوار .
(٢٠٩) هەر وەك دوڕ وا عەرەق (٢) هەر وەکو دوڕ عەرەق .
(٢١٠) بەیضا و (٢) بەیضای .

منارەی سپی لە دیمەشقی
قەریبە(٢١١) لە (باب الشرقی)
مەخلوقی دێ لەوێ(٢١٢) شەوقی
پێشان دەدا(٢١٣) بەشارەتێ

دەچێ ڕۆ دەکاتە قودسێ
لە دەجال بڕێ نەفەسێ(٢١٤)
مەهدێ قوتار کا(٢١٥) لە حەبسێ
دەرێ بێنێ(٢١٦) لەو ضەیقەتێ

کە دەگاتە (وارش)ی(٢١٧) قودسا(٢١٨)
دەرگە(٢١٩) بەندە لەبەر ترسا
دەڵێ : وەیکەنێ(٢٢٠) ئەزم عیسا
هاتوم بۆ فەتح و نەصرەتێ

وارید دەبێ لە سەحەرێ
دەکات(٢٢١) صەفی نوێژی فەجرێ

---

(٢١١) قەریبە (٢) نیزیکە .
(٢١٢) دێ لەوێ (٢) دیلێ پڕ .
(٢١٣) پێشان (٢) پێیان .
(٢١٤) لە دەجال ... (٢) لە دەجالی ئەو دەیورسێ .
(٢١٥) قوتارکا (٢) خەلاص کا .
(٢١٦) دەرێ بێنێ (٢)دا بێتە دەر .
(٢١٧) لە (الاشاعة)دا لە باتی (وارش) شاری (لود) ئەڵێ ، بڕوانە لاپەرە (١٣٦) . وە (وارش) وشەیەکی تورکیە ، بە مانای شوڕاو دەور و بەری شوڕا بەکار ئەهێنرێ .
(٢١٨) قودسا (٢) قودسێ .
(٢١٩) دەرگە ... (٢) دەربەیان بەندە لەبەر تورسێ .
(٢٢٠) وەیکەنێ ئەزم عیسا (٢) وەیکەن ئەزم عیسێ .
(٢٢١) دەکات (٢) دێتە .

عیسا ملی مەهدی دەگری
دەبی بکەی(٢٢٢) ئیمامەتی

کە ئیمامی داوە سەلام
نوێژی صوبحی کردیان تەمام
دەکەن شوکری ڕەببی عەلام
لە سەر نور(٢٢٣) و بەشارەتی

دەرکەی(٢٢٤) (وارش) دەکاتەوە
دەججال هەلدێ لە پاشەوە(٢٢٥)
هەر وەکو(٢٢٦) خوێ دەتوێتەوە
لە ترسی ضەربی حەربەتی

دەلێت(٢٢٧) بەوی خەبیثی شوم :
کێوا دەچی قاتیلی توم ؟
ضەرب دەدا لەئەستۆ و حەلقوم(٢٢٨)
دەیکوژێ بە یەك مەڕەتی

لەو پاش دەچێتە زگ عەسکەری
لێیان دەبنە گورگی مەڕی
خەلاص ناکەن یەك نەفەری
لە ئەتباعی وی لەعنەتی

---

(٢٢٢) دەبێ بکەی (٢) تەمام بێکە .
(٢٢٣) نور و (٢) نوری .
(٢٢٤) دەرکەی (٢) دەربی .
(٢٢٥) لە پاشەوە (٢) بە پاشەوە .
(٢٢٦) هەر وەکو خوێ (٢) وەکی خوێی .
(٢٢٧) دەلێت (٢) دەلی .
(٢٢٨) ضەرب ... (٢) زەرگێك دەداتین لە حەلقوم .

دار و بەردیش دەکـــا(٢٢٩) نیـــدا
ئەڵـــێ(٢٣٠) : ئـــەوا لـــە ژێـــر منـــدا
یەهـــوودی ، دەججـــاڵ بـــەدا(٢٣١)
دەیان کـــوژن(٢٣٢) بـــەو قەتلەتـــێ

ئـــەرض لـــە ڕیجســـێ پـــا دەکـــەن
هەمـــوو صەلیتیـــان دەق دەکـــەن
زەبحـــی خەنـــازیران دەکـــەن
دەکەونـــە خۆشـــیی و ڕاحەتـــێ

وەحـــی لـــە بۆعیســـا دەیـــێ
یەئجـــوج و مەئجـــوج دەردەیێ
بـــۆ هیلاکـــی عـــالەم دەیێ
خـــۆ بـــاوێنە نـــاو قەلعەتـــێ

دەچنـــە طـــوورێ دەکـــەن حەصـــار
قەحطـــی دەبـــن(٢٣٣) لـــەوان یەکجـــار
ســـەری ثـــەورێ بـــە صـــەد دینـــار
دەکەونـــە حـــاڵی ضەیقەتـــێ

ئـــەو دوو قەومیـــن بـــێ حەدد و زۆر
زۆر موفســـید و ئەهلـــی شـــوورۆر

---

(٢٢٩) دەکا (٢) دەکەن .

(٢٣٠) ئەڵێ ... (٢) دەڵێن : ئەوە دەژێر .

(٢٣١) ئەمەش ئیشارەی دوو ڕیوایـــەتە ، واتە : ڕیـــوایەتێکیان « ئەڵی : ئەوا لەژێر مندا یەهوودی . » ئەوی‌تر : « وا لەژێر مندا دەججال . »

(٢٣٢) دەیانکوژن (٢) دەی‌کێشنە دەر .

(٢٣٣) دەبن (٢) دەبێ .

(كـــل يلـــد الـــف الذكـــور)
مەخلوقـــی دەخەنـــە ضەیقەتـــێ (٢٣٤)

نایـــەڵن لـــە ئـــەرض دەییـــار(٢٣٥)
نەفیـــل و وەحش ، نـــە ئەطیـــار(٢٣٦)
دەخۆنـــەوە هەمـــو ئابـــار
ســـوبحانە خێـــوی قودرەتـــێ !

گوێیەکیـــان هـــەر وەکـــو پەســـتەکێ
هەندێـــك ڕایەخـــەن لێوەکـــێ
لێـــوی زۆر و وەك لێفـــەکێ
دەکـــەن لەنـــاو وێ نەومەتـــێ(٢٣٧)

یـــەك بـــە بیستـــی قەومێـــك لـــەوان
بەعضـــی دیگـــەر وەصفـــی دەدان
لێـــوی گـــوێ خۆراکـــی(٢٣٨) وان
موختەلیفـــن لـــە خیلقەتـــێ

لـــە بەعضێ تەصنیفـــان موشـــاع
قەومێـــك لـــەوان صـــەد و بیســـت زیراع
لە ئاسمانـــان(٢٣٩) دەکـــەن نیـــزاع
تـــیران داوێـــن بـــە(٢٤٠) ڕیفعـــەتێ

---

(٢٣٤) ئەم چوارێنە لە (٢) وەرگێراوە .
(٢٣٥) نایەڵن ... (٢) لە ئەرضی نایێلێن دەیار .
(٢٣٦) وەحش نە ئەطیار (٢) وەحشێ و ئەطیار .
(٢٣٧) ئەم چوارێنەیش زیادەی (٢)وە .
(٢٣٨) خۆراکی (٢) ڕایەخی .
(٢٣٩) لە ئاسمانان (٢) لە ئاسمانێش .
(٢٤٠) بە (٢) بو .

تیر دێنه خوار خوێنی(٢٤١) لەسەر
مەغروور دەبن ، خاکیان(٢٤٢) بەسەر !
نایەڵن ئەوراقی شەجەر
هەم نە بەحری(٢٤٣) طەبەرییەتێ (٢٤٤)
یا ڕەب ئەوان پاکەوە کات(٢٤٥)
عیسا موناجاتێ دەکات :
هەر یەك کرمێك لە ئەستۆی دەکات(٢٤٦)
هەموو دەچنە هیلاکەتێ

موددەی هەفت ساڵ لە پاشی وان
ئاگیر دەکەن ئەهلی ئیمان
لە تیر و کەوان مەتاڵی وان
لە بەر زۆر و غەڵەبەتێ(٢٤٧)

ئەرض لەوانیش پاك دەبێ
قەوم لە بەندێ ڕەها دەبێ
لە ئەرضی بەرەکەت زۆر دەبێ
لە شتینا و(٢٤٨) ثەمەرەتێ

---

(٢٤١) خوێنی (٢) خوێنیان .
(٢٤٢) خاکیان (٢) خاکی .
(٢٤٣) هەم نە بەحری (٢) نە هەم بەحری .
(٢٤٤) ئەم نیوە شیعرە بەبێ وشەی ئاو مانای تەواو نابێ واتە : « هەم لە بەحری طەبەرییە ئاو نایەڵن هەمووی ئەخۆنەوە ، وەك گەڵای دار نایەڵن هەمووی ئەخۆن . »
(٢٤٥) پاکەوە کات (٢) فانێ بکا .
(٢٤٦) لە ئەستۆی دەکات (٢) دەستۆی دەکا .
(٢٤٧) ئەم چوارینە لە (٢) وەرگیراوە .
(٢٤٨) شتینا و (٢) شتیناێ و .

مووددەی عیسا دەبێ هەفت(٢٤٩) ساڵ
نیکاح دەکا دەبێ منداڵ
لەو پاش مەوتی نازڵ بەحاڵ
مەدفون دەبێ لە حوجرەتێ(٢٥٠)

لە پاش مەوتی عیسای شەریف
دابە خورۆج(٢٥١) لەبۆ تەخویف
لە صەفا(٢٥٢) یا لە مەروەی ظەریف
« او من وادی تهامتێ » (٢٥٣)

یا لە(٢٥٤) شیعبی (جیاد)ێ
سێ صەیحەتان دەکا نادێ(٢٥٥)
دەبیبیەن حاضر(٢٥٦) و بادێ
ئەرض دەبێتە زەلزەلەتێ

دەشوبهێ بە زۆر حەیوانێ
کەلام لە ڕەنگی ئینسانێ
پێیە موهری سولەیمانێ
پێی ڕەش دەکاتن جەبهەتێ

---

(٢٤٩) هەفت (٢) چل .
(٢٥٠) لە حوجرەتێ (٢) بە حوجرەتێ .
(٢٥١) خورۆج (٢) دەردێ .
(٢٥٢) لە صەفا یا لە (٢) لە صەفاو و .
(٢٥٣) واتە : دابە یا لەو جێگایانە یا لە شێوی (تهامە) دەردێ .
(٢٥٤) یا لە (٢) یان دێ لە .
(٢٥٥) نادی (٢) بادی .
(٢٥٦) دەبیبیەن .... (٢) دەبیبێ حاضر و .

هەم پێیـەتی عەصـای ثوعـبان(٢٥٧)
کـە دەیـدا(٢٥٨) لـە ڕۆی ئەهـلی ئیمـان
دایـســێ وەك نەجمـــێ ئاسـمان
لــە غایــەتی شـــەفافەتێ

قەضـای ڕەببـی وەهـا دەبـێ
کەس لـە چنـگی خـەلاص نـابێ
کوفـر و ئیمـان جـودا دەبـێ
دەناسـن ئـەو بـە عـەلامەتێ

وێ(٢٥٩) ڕۆژی دابـە دەردەیـێ
ڕۆژ لـە مەغـریبی هەڵـدەیێ
مانـگیش لـە جەنبـی وێ دەیـێ
بەرانبـەرن لـە طەلعـەتێ

« کـذا قـال عصـقلانی »(٢٦٠)
حافیـظ و حیبـری زەمـانی
دابـە لـە ئـەرض و(٢٦١) ئـەو لە ئاسمانی
وێـکرا دەبنـە عـەلامەتێ

هەمـو ڕۆژێ سـەجدە لەسـەر
لـە ژێـر عەرشـێدا بچێتـە دەر

---

(٢٥٧) عەصای ثوعبان : مەبەست عەصاکەی حەزرەتی مۆسایە کە بۆ بە مار و مارەکانی ساحیرەکانی هەمۆ قۆزتەوە .
(٢٥٨) کە دەیدا (٢) دەدا .
(٢٥٩) وێ (٢) ئەوێ .
(٢٦٠) (کذا قال ...) (٢) وەهای گوتووە عەسقەلانی .
(٢٦١) ئەو (٢) ڕۆژ .

ئیذن نابێ وێ شەو بەدەر
سێ شەو بەوێ کەیفییەتێ(٢٦٢)

صاحیب (تهجد) و (اوراد)
هەڵدەستن وەك شەوان موعتاد
هەمو نوێژان(٢٦٣) دەبن ڕەقاد
سێ جار دەکەن وێ هەیئەتێ

هەر کە دەکەن نوێژی فەجرێ
دڵ پڕ لە خۆفن(٢٦٤) دەکەن فکرێ
ڕۆژ هەڵدەبێ دەگەڵ بەدرێ
لە مەغریبی بە دەهشەتێ

دەیەن تا نێوەی(٢٦٥) ئاسمان
داناس بزانن(٢٦٦) ئەو نێشان
لەو پاش ڕاجیع ئەجێیی(٢٦٧) جاران
بەندەبێ دەرکەی تەوبەتێ

---

(٢٦٢) بەگوێرەی حەدیثێك : سێ ڕۆژ پێش ئەوەی ڕۆژ بگەڕێتەوە ، مانگ و ڕۆژ حەبس ئەکرێن و ، ئیذن نادرێن کە هەڵبێن ، دوای سێ ڕۆژە ڕۆژ لە ڕۆژ ئاواوە لە گەڵ مانگدا پێکەوە هەڵدێن و ئەگەنە ناوەڕاستی ئاسمان و دوایێ ئەگەڕێنەوە و دەرکی تەوبە دا ئەخرێ بڕوانە (١٦٦) (الاشاعة) .

(٢٦٣) هەمو نوێژان (٢) نوێژان دەکەن .

(٢٦٤) پڕ لە خۆفن (٢) بە خۆفن .

(٢٦٥) دەیەن تا نێوەی (٢) دەیێن هەرتا نێوی .

(٢٦٦) دا ناس بزانن (٢) هەمو دەزانن .

(٢٦٧) ئەجێیی (٢) بەجێیی .

هەڵدەگیرێن(٢٦٨) صوحف و ئەقلام
بەطال دەبن کاتبی کیرام
ئوممەت بەخۆ(٢٦٩) شاهید تەمام
چ حاجەتە بە کیتابەتێ ؟

گوتویە کوڕی عەمری بن عاص(٢٧٠)
ـ مەعدوودە لە ئەصحابەی خەواص ـ :
چە کافر بێ نابێ خەلاص
هەم گونەهکاری ئوممەتێ

« عن ابن عباسی جلیل »
مەقبوولە ئیسلامی « طفیل »
هەم تەوبەیێ عاصی ڕەزیل(٢٧١)
لە پاش ئیتیانی ئایەتێ(٢٧٢)

ظاهیر لە قورئانی ئەجەلل
هەم لە قەولی نەبێ ئەکمەل
ئەصەح لەوان قەولی ئەوەل
گوتویە(٢٧٣) عولەمای ئوممەتێ(٢٧٤)

(٢٦٨) هەڵدەگیرێن (٢) هەڵدەگیران .
(٢٦٩) ئوممەت بەخۆ (٢) ڕوممەت بۆ خۆی .
(٢٧٠) گوتویە ... (٢) گوتی کوڕی عەمری بنو عەبباس ، ئەم قسەی نوسخەی دوو ڕەنگە هەڵەی نوسەر بێ ، قسەی یەکەم ڕاستە .
(٢٧١) ڕەزیل (٢) زەلیل .
(٢٧٢) پاش هاتنی ئایەت ، مەبەست هاتنی دابەیە .
(٢٧٣) گوتویە (٢) گوتیە .
(٢٧٤) واتە : ئەوەی لە قورئان و حەدیث وەرئەگیرێ ، لە دوو قسەکەی « عبد اللەی » کوڕی عەمر و « عبد اللەی » کوڕی « عباس » قسەی یەکەم ڕاستە و پاش گەڕانەوەی خۆر تەوبە لەکەس قوبوڵ ناکرێ .

لــەو پــاش دوخــان پەیــدا دەبــێ
مەشــریق و مەغــریب پــڕ دەبــێ
هەرتــا چــل ڕۆژ بــاقی(٢٧٥) دەبــێ
ئــەویش(٢٧٦) ئەشــراطی ســاعەتێ

بــۆ موئمینــان شــیبهی زوکــام
بــۆ کافــیران زەحمــەت تەمــام
دەردێ دوخــان دایــم مــودام
لە ئــەنف و گــوێ و عەیــن و ئوســتێ(٢٧٧)

لــەو پــاش(٢٧٨) دەنگوێ بایــەك لــە شــام
دەکــا قەبضــی ڕۆحــان(٢٧٩) بەعــام
بــۆ موئمینــی(٢٨٠) ئیمــان تەمــام
ئــەوەی ئاخــیر عەلامــەتێ

هەڵدەگــیرێ(٢٨١) قورئــان غەفــور
مەرفــوع دەبــێ هــەم لــە صــودور
خــەراب دەبــێ کەعبــەی پــڕ نــور(٢٨٢)
بــە دەســتی (ذی ســویقتێ)(٢٨٣)

---

(٢٧٥) باقی (٢) تەمام .
(٢٧٦) ئەویش (٢) ویش .
(٢٧٧) لە ئەنف و ... (٢) لە ئەنف و عەین و گوێ و ئوستێ .
(٢٧٨) لەو پاش (٢) لە پاش .
(٢٧٩) دەکا قەبضی ڕۆحان (٢) قەبضی ڕۆحان دەکا .
(٢٨٠) بو موئمینی (٢) لە موئمینان .
(٢٨١) هەڵدەگیرێ (٢) نامێنێ .
(٢٨٢) پڕ نور (٢) لە نور .
(٢٨٣) (ذی‌سویقتی) : خاوەنی دوو قوای بارێك . واتــە : کەعبە بەدستی کابرایەکی قولبارێــکی حەبەشــی وێران دەبێ . بڕوانە : (١٦١)ی (**الاشاعة**) .

هەر دەمێنن (اشرار الناس)
چیش(٢٨٤) نازانن دەکەڕ و کاس
پێریان دەبێتنە(٢٨٥) (الخناس)
لێی وەردەگەرن طەریقەتێ

خۆ دەکا بە شەیخی(٢٨٦) زەمان
دەیانکاتە عەبدی(٢٨٧) ئەوثان
نەخەیر دەزانن نە ئیحسان
هاوار لەبەر وێ غەفڵەتێ(٢٨٨)

ئیسرافیل بە ئەمری جەببار
نەفخی (صور)ش(٢٨٩) ئەکا ئیظهار
چی دەبییەن(٢٩٠) دەنگی کوبار
هەمۆ دەمرن بە صەیحەتێ

چل ساڵ دەبێ چۆڵ و وێران(٢٩١)
(اللە) دەبارێنێ باران
هەر بە(٢٩٢) شیبهی مەنی ئینسان
ئەجساد دەڕوێن بە قودرەتێ

---

(٢٨٤) چیش نازانن (٢) چیە نەزانێن .
(٢٨٥) پێریان دەبێتنە (٢) دەبێتە نێویان .
(٢٨٦) بە شەیخی (٢) تە شێخی .
(٢٨٧) دەیانکاتە عەبدی (٢) دەیانکا عابیدی .
(٢٨٨) غەفڵەتێ (٢) فیتنەتێ .
(٢٨٩) صورش (٢) صوورێ .
(٢٩٠) چی دەبییەن (٢) هەر کەس دەبێ .
(٢٩١) چل ساڵ ... (٢) لەو پاش چیل ساڵ چۆڵ و وێران .

نەفخـــــی دووەم گـــــەرا دەبـــــێ
هەمـــو ئینسـان(٢٩٣) قایـــم دەبـــێ
لەسـەر قەبـــرێ هایـــم دەبـــێ(٢٩٤)
لەبـــەر حـــیرەت و دەهشـــــەتێ

دەیانئـاژۆن بـۆ مەحشـەرێ(٢٩٥)
بـۆ جـەزایێ خـێر و شـەڕێ
هـەرکەس غـەمێ دێتـە بـەرێ
دەکێشـێ(٢٩٦) ئـاه و حەسـرەتێ

بەحـشی عیتسـای عـالی ڕوتبـەت
تەقدیـر وەبـو کەوتـە (فتـرت)
بـە(٢٩٧) هەشـتادی (قـد تـمت)
دەگـەڵ بـاقێ عەلامـەتێ(٢٩٨)

خەتمـی عەلامـەتان تەمـام
ئەوجـا(٢٩٩) کۆتـا بـکەین کـەلام
ئەرجـو لـە (رب ذی الانعـام)
خەلاصـن کـا لـە قیـامەتێ

---

(٢٩٢) بە (٢) لە .
(٢٩٣) هەمو ئینسـان (٢) ئینسـان هەمو .
(٢٩٤) هایم : سەرلێشێواو و ڕێ بە کارنەبەر ، واتە : لەبـەر ناخۆشی ئەو ڕۆژە کە خەڵك زیندو دەکرێنەوە و لە گۆڕ دێنـە دەرێ هەمو سـەر لێشێواون و کەس نازانێ چێ بکا .
(٢٩٥) دەیان ئاژۆن : لێیان ئەخوڕن .
(٢٩٦) دەکێشێ (٢) دەکێشن .
(٢٩٧) بە (٢) ویش لە .
(٢٩٨) ئەم چوارێنە لە (٢)دا لە دوای چوارێنی « نەظم کرا ... »وەیە .
(٢٩٩) ئەوجا (٢) ئینجار .

نەظـــــــم کرا بـــــــە ناخـــــــۆشێ
دڵ پــڕ لـــە غـــەم و بێهــــۆشێ
لـــە تەئـــریخی هەفتـــا و شـــەشێ
« بعـــــد الـــف و مـــأتێ »(٣٠٠)

نەظمم کـــرد بـــە قـــەولی(٣٠١) صـــەحیح
بـــە لەفظی کـــوردێ نـــا فەصـــیح(٣٠٢)
بـــۆ مونصـــیفان (لا للشحیـــح)(٣٠٣)
بـــۆ ئینتیفـــــاعی عامـــــەتێ

---

(٣٠٠) (بعد الف ومائتێ) : لە پاش هەزار و صەد ، واتە : مێژوی دانــانی کتێبەکە ساڵی (١١٧٦)ی کۆچیە .

(٣٠١) بە قەولی (٢) لە قەولی .

(٣٠٢) (کوردێ نافەصیح) : ئەوەی لێ وەرناگیرێ کـە بڵێین : مەبەســتی ئەوەیە کوردێ زمانێکی ناجۆر و ناڕێك و بێ بناغەیە و ، هەر زمانــی عەرەبێ و فارســێ شیاوی هەمو بــاس و ڕازێکی زانیــارێن و هەمو مەرجێکی ڕەوانێ و ڕەوانبێژێ هەر لەواندایە و لە زمانی کوردێدا نیە، بەڵکو ئەڵێین : مەبەستی ئەوەیە وەك ئەڵێن : (هضم النفس) بکاو لە عاستی کارەکەیدا خۆی بە ناتەواو پێشــان بدا ؛ چونکە کوردیەکەی پوخت نیە و فارسێ و عەرەبێ تێکلاوە ، واتــە (کوردیەکی فەصیحی دوور لەزمانی بێگانە نیە) ؛ چونکە ئەگەر کوردێ بەلاوە بــاش نەبوایە و بە زمانێکی ڕەوانی نەزانیایە ئەو کارە گەورەی پێ نەئەکرد و ئەو کتێبەی بەو شێوە جوانــە پێنەئەهۆنیەوە . خــۆ ئەگەر بێویستایە بە زمانی عەرەبێ یا فارســێ بێهۆنیایەتەوە هەرگیــز گێرو گرفت و کۆسپ و تەگەرە ڕێگەی زمانی نەئەهات و خــۆی شاسواری مەیدانــی هەردو زمانەکە بووە و ، پیاوانی وەکو مامۆســتا مەلا (عبدالله)ی بێتۆشێ و مامۆستا شێخ مارفی نۆدێ شانازییان بــەوەوە کردووە کە لە خزمەت ئەودا فێری ئەدەب و زمان بوون .

=

ئـــــــەزم محەممـــــەدی دڵـــــــڕێش
حاڵـــم وەکـــێ حـــــاڵی دەروێـــــش
پـــــەردەی غەمـــــان دایـــم لــــــەپێش
لــــــەبەر خــــــۆفی عاقیبــــــەتێ

وەقتـــێ دەچێنـــــە ژێـــــر گڵـــــێ(٣٠٤)
غەمــــــــــم زۆرن لەســـــــــەر دڵــــــێ
وەك مەنجـــــەڵی پـــــــڕ دەکـــــــوڵێ
لــە خــوای دەخــوازێن(٣٠٥) راحــەتێ(٣٠٦)

١٥٦ ★ ★ ★

=
(٣٠٣) بۆ مونصیفان لا للشحیح : واتە ئەم کتێبەم بـۆ کەسانێکی بە ویژدان داناوە کە ڕێزی شت لە جێگەی خۆیدا بگرن ، نەك بۆ کەســانێك کە بە هیچ ناڵـێن باش و تەنهـا بەخالـەت بە خەڵكبـردن نەبـێ هیچ مەبەستێکیان نیە . ئەم کتێبەم بـۆ کەڵکی عەوام و پلەنـزمان داناوە نەك بۆ زانا و پیاوی خوێندەواری بەرز .

(٣٠٤) ئەم نێوە لەگەڵ نێوەی « غەممدا ... » لە (٢) دا هەر یەك لە شوێنی ئەوی‌تردایە .

(٣٠٥) دەخوازێن (٢) دەخوازێ .

(٣٠٦) لە کۆتایێ نوسخەی (٢) دا ئەمە نۆسراوە :

« تمت المنظومة المسماة بالمهدی نامه الکردی ، من کلام ابن الحاج ــ رحمه الله ــ في سنة ١٢٨٨ » . وە لە لایەکی کەشـــەوە ــ هەر لە کۆتاییدا ــ نۆسراوە :

« بحمد الله کە شـد نامم محمد ، تمام شـد در شـب یکشنبه در (ساوجبلاغ) » .

تمت شد كلام (ابن الحاج) از بحث مهدى و سفيان ، از بيست هشتمى ماه رمضان ، في حجرة (بێژوه) در خدمت استاذى ملا محمد و ملا احمد غفرالله لى ولهم امين • آه !(٣٠٧) •

★ ★ ★

(٣٠٧) (ئەم كتێبە)كە فەرموودەی (ابن الحاج)و باسی مەهدیّ و سوفیان ئەكات ، لە ٢٨ مانگی ڕەمەزاندا لـە حوجرەی بێژووە (گوندێكە لـە نزیكی سەردەشت) لە خزمـەت مامۆستایان مـەلا محەممەد و مەلا ئەحمەدا نوسرایەوە . خودا لە منیش و لەوانیش خۆش بێ (ئامین) .

نرخی (١٠٠) فلسە

لە کتێبخانەی نیشتمانیی بەغدادا
ژمارە ٩٤١ی ساڵی ١٩٧٥ی دراوەتێ